

MASTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
AKADEMIN FÖR BIBLIOTEK, INFORMATION, PEDAGOGIK OCH IT

Med “bibliotekarieögon” på litteraturen
En undersökning av åtta skolbibliotekariers professionella läsning

JANNA BJÖRKLUND
JENNIE SKYNÄS

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

© Janna Björklund/Jennie Skynäs
Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Med "bibliotekarieögon" på litteraturen: En undersökning av åtta skolbibliotekariers professionella läsning

Engelsk titel: Reading with "librarian eyes": An examination of eight school librarians' professional reading

Författare: Janna Björklund, Jennie Skynäs

Färdigställt: 2023

Abstract: Swedish children's reading abilities are decreasing according to the PIRLS 2021 results, which puts pressure on school librarians as they have a unique position in their work when promoting literature for children. But are school librarians' given time during their workday to actually read the books that they are promoting? The aim of this Master's thesis is to examine the conditions of, and the expectations on, school librarians' own professional reading, with an emphasis on reading time at work. Research questions concern how school librarians describe their conditions for reading time and the expectations school (including students, teachers, and management) have on their reading promotion. In addition, the answers are analysed from a theory of professions perspective, where the theoretical framework consists of ideas and concepts by Andrew Abbott, Thomas Brante and Jan Nolin. The empirical data consist of eight semi-structured interviews with school librarians from different parts of the country, working at different kinds of school libraries. The main conclusions are that the school librarians all must adapt to very different conditions and expectations since there is a lack of legislation regarding the operations of school libraries. Because of this, trust between the librarian and the school management is seen as a key factor in ensuring reading time. Despite most of the librarians having reading time they still spend their free time reading for work, which has implications for the profession as a whole as their work becomes invisible.

Nyckelord: skolbibliotek, skolbibliotekarie, lästid, läsfrämjande, profession, professionsteori, litteraturförmedling

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1. PROBLEMFÖRMULERING.....	2
1.2. SYFTE.....	4
1.3. FORSKNINGSFRÅGOR.....	4
1.4. AVGRÄNSNING.....	4
1.5. DEFINITIONER.....	4
2. BAKGRUND	6
2.1 SKOLBIBLIOTEKENS BAKGRUND	6
2.2 SKOLBIBLIOTEKETS UPPDRAG	7
3. LITTERATURGENOMGÅNG	11
3.1 SKOLBIBLIOTEK OCH LÄSFRÄMJANDE.....	11
3.2 BIBLIOTEKARIERS LÄSTID	14
3.3 SKOLBIBLIOTEKARIEYRKET SOM PROFESSION	16
4. TEORI.....	21
4.1. PROFESSIONSTEORI.....	21
4.1.1 ABBOTT	21
4.1.2 BRANTE	23
4.1.3 NOLIN	25
4.1.4. STUDIENS TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	26
5. METOD.....	27
5.1. VAL AV METOD	27
5.1.1. <i>Kvalitativa intervjuer</i>	27
5.2. URVAL.....	28
5.2.1. <i>Informanter</i>	29
5.3. GENOMFÖRANDET AV INTERVJUERNA	29
5.3.1. <i>Transkribering</i>	30
5.4. TEMATISK ANALYS.....	31
5.5. ETISKA ÖVERVÄGANDEN.....	33
6. RESULTAT OCH ANALYS	35
6.1 SKOLBIBLIOTEKARIERS OCH SKOLBIBLIOTEKENS OLIKA FÖRUTSÄTTNINGAR.....	35
6.2 FÖRVÄNTNINGAR PÅ OCH FÖRDOMAR OM SKOLBIBLIOTEKARIER	39
6.3 FRIHET KONTRA STYRNING	44
6.4 SYNEN PÅ DEN EGNA LÄSNINGEN I ARBETET	47
7. DISKUSSION OCH SLUTSATSER.....	53
7.1. HUR BESKRIVER SKOLBIBLIOTEKARIER SINA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR LÄSTID PÅ ARBETSTID? ...	53
7.2. HUR BESKRIVER SKOLBIBLIOTEKARIER SKOLANS FÖRVÄNTNINGAR (ELEVENS, LÄRARENS OCH SKOLLEDNINGENS) PÅ DET LITTERATURFÖRMEDELANDE ARBETET?.....	54
7.3. HUR KAN SVAREN PÅ OVANSTÅENDE FRÅGOR FÖRSTÅS UTIFRÅN ETT PROFESSIONSTEORETISKT PERSPEKTIV?.....	55
7.4. SLUTSATSER OCH FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING	58
KÄLLFÖRTECKNING.....	59
BILAGA 1	63

1. Inledning

Januari 2023. En 80 meter lång pergamentrulle med 1600 namnunderskrifter lämnas över till skolminister Lotta Edholm med en uppmaning om bemannade skolbibliotek. Den nuvarande lagstiftningen (Skollag, 2010:800) slår fast att elever ska ha tillgång till ett skolbibliotek, men specificerar inte att skolbiblioteken behöver vara bemannade. Det har lett till att över hälften av Sveriges barn och unga idag är utan ett bemannat skolbibliotek. Bland namnunderskrifterna finns forskare, författare och lärare som är frustrerade över avsaknaden av politiska beslut rörande bemanning av skolbibliotek eftersom de menar att skolbibliotek och skolbibliotekarier är avgörande för barns läsutveckling (Biblioteksbladet, 2023).

Detta var inte första gången som skolbibliotek har rört upp känslor och fått människor att agera. Tvärtom så har turerna kring skolbibliotek varit många under de senaste åren. Röster inom bibliotekarieprofessionen (t.ex. Nationella skolbiblioteksgruppen, 2016; Troberg och Nord, 2022) har under årtal argumenterat för skolbibliotekens viktiga roll och dess potential som läsfrämjare och litteraturförmedlare. Det var många som hoppades att den omfattande statliga utredningen *Skolbibliotek för bildning och utbildning* (SOU 2021:3) skulle leda till politisk handling i frågan, men drygt två år senare är situationen fortfarande oförändrad.

Uppmaningar om en tydligare lag gällande skolbibliotek för att få en mer likvärdig skolverksamhet har hörts i debatten. Men räcker det endast att bemanna ett skolbibliotek för att det ska vara en välfungerande verksamhet? Den statliga utredningen och den efterföljande debatten har inte bara handlat om bemanning utan även om skolbibliotekariers utbildning och förutsättningar för att kunna bedriva ett professionellt arbete. Att arbeta läsfrämjande är ett av skolbibliotekariens viktigaste uppdrag (Skolverket, 2022) och tid till läsning pekas ut som en förutsättning för att kunna arbeta litteraturförmedlande (Perry, 2013). Frågan är då om skolbibliotekarier har möjlighet att läsa litteratur i den utsträckning som behövs för att göra ett gott jobb som läsfrämjare på skolan.

Bibliotekariers lästid, alltså tid till att läsa litteratur i ett förmedlande syfte på arbetstid, är ett återkommande ämne för debattinlägg och opinioner. Flera röster (t.ex. Pavlov, 2020; Eriksson, 2022; Haraldsson, 2022) tar upp problematiken med att behöva lägga sin fritid på läsning för arbetet, då det inte finns möjlighet eller tillräckligt med tid för att hinna läsa på arbetstid. Skolbibliotekarien Erik Haraldsson kommenterar bristen på satsningar samtidigt som han ger en inblick i svårigheten med att skilja på avlönat arbete och ideellt arbete som skolbibliotekarie i debattartikeln *Det finns inga magiska skolbibliotekarier*:

Kan du inte komma och boktipsa lite om andra världskriget-böcker på tisdag nästa vecka?” frågade SO-läraren. Och jo, det kunde jag såklart! Jag hade förstås ingen arbetstid för att läsa in mig och det var redan torsdag. Men jag var ju magisk! Magin bestod i att jag lade ungefär tolv timmar av min helg på att obetalt läsa sex böcker om andra världskriget. Men bokpratet gick bra. Illusionen var intakt. Tadaaa! (Haraldsson, 2022)

Skolbibliotekarier förväntas inspirera och informera elever om litteratur och läsning, men som Haraldsson (2022) implicerar räcker inte alltid arbetstiden till för att fullfölja sitt uppdrag på ett professionellt sätt. Avsaknaden av lästid beskriver han som “ett osynliggörande av min profession och min kompetens” (Haraldsson, 2022). Om man ser till de klassiska professionerna, som jurister, läkare eller arkitekter, så är det förväntat att arbetsutövarna tar betalt för den tid som de lägger ner på sitt arbete. Men för välfärdsprofessioner, där bland annat bibliotekarier, lärare och sjuksköterskor ingår, är det inte lika självklart.

En anledning kan vara att bibliotekaryrket historiskt beskrivits som ett “kall” (t.ex. Olsson, 1991; Hansson et al., 2018; Lindberg, Pennlert och Ringbo, 2020), där utövarna känner sig ämnade för arbetet de utför och då ägnar väsentligt mer tid åt ett arbete utan att få betalt för det. Om den synen på yrket lever kvar kan det då finnas en risk, både för skolbibliotekarierna själva samt för beslutsfattare, att förvänta sig att skolbibliotekarier gör arbetsuppgifter även utanför sin arbetstid? Detta är en fråga som vi vill undersöka närmare.

1.1. Problemformulering

Barns och ungas läsning är ett återkommande ämne i artiklar, politiska diskussioner och inom skolans värld, samtidigt visar rapporter att läsintresset är lågt inom målgruppen i hela landet. PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) mäter fjärdeklassares kunskaper i läsning samt deras attityd till läsning. Enligt PIRLS 2016 så tycker svenska elever minst om att läsa, jämfört med andra länder inom EU och OECD (Skolverket, 2017). Dessutom visar nypublicerade siffror från PIRLS 2021 att Sveriges resultat har märkbart försämrats som en konsekvens av pandemin (Skolverket, 2023a). Politiker såväl som lärare och bibliotekspersonal verkar vara ense om att det krävs satsningar för att vända den nedåtgående kurvan, men vad är det som faktiskt behöver göras och vem som har ansvaret att utföra uppgiften råder det delade meningar om. Flera studier och rapporter påpekar att skolbibliotekarier spelar en viktig roll för att öka barns och ungas litteracitet och lärande (t.ex. Gärdén, 2017; SOU, 2021:3) men frågan är om bibliotekarierna ges de förutsättningar de behöver för att kunna arbeta som litteraturförmedlare.

Att ha tillgång till läsmaterial lyfter Nordlund och Svedjedal (2020) som en förutsättning för att utveckla läsmotivation hos elever, men för att kunna förmedla litteraturen och ge vägledning till elever bör skolbibliotekarier även veta vilken typ av material som eleverna kan tänkas ta del av. Detta kräver att

skolbibliotekarien har stor kunskap om litteraturen som ska förmedlas till eleverna, i bästa fall att skolbibliotekarien själv är inläst på beståndet i skolbiblioteket. Att ha tid till läsning är inte en självklarhet och det är mycket som ska hinnas med under en skolbibliotekaries arbetsdag, exempelvis undervisning i informationskunskap, deltagning i planeringsmöten samt förberedning av läsfrämjande aktiviteter (Enfeldt, 2022). Samtidigt som de även ska tillgodose en daglig verksamhet i lokalen.

Skolbibliotekarier spelar en viktig roll i barns möjlighet till läsförståelse, ändå finns det indikationer om att de själva inte ges tillräckligt med resurser, i form av tid, gällande deras litteraturförmedlande arbete. Bristen på styrning kring skolbibliotekariers tid för läsning gör att det här blir en fråga som varje enskild skolledare får ta hänsyn till eftersom varken skol- och bibliotekslag, Skolverket eller andra dokument rörande skolbibliotek ger några direktiv.

Skolbibliotekariers lästid är än så länge ett relativt utforskat ämne inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningsområdet. De tidigare studier som gjorts kring bibliotekariers lästid har främst intresserat sig för folkbibliotekarier (t.ex. Region Halland, 2015; Lindberg, 2019). Det finns därmed en kunskapslucka rörande lästid relaterat till skolbibliotekarier som denna uppsats ämnar utforska. De tidigare studierna om folkbibliotekariers lästid pekar på att bristen på lästid är ett problem för bibliotekarierna själva. Vi är därför intresserade av att undersöka ifall problematiken även går att utläsa hos skolbibliotekarier.

Att utföra forskning på ett relativt utforskat område kan även bidra till att öka dess relevans. Gärdén skriver i *Skolbibliotekets roller i förändrade landskap* (2013): "Om ett område som skolbibliotek beforskas i allt större utsträckning kan det tolkas som en legitimering av verksamheten" (Gärdén, 2013, s. 81). Vår studie kan därmed ses som ett kunskapsbidrag till forskning som bidrar till att stärka skolbibliotekariers och skolbiblioteks legitimitet.

Frågan om lästid är viktig, inte minst ur ett professionsperspektiv. Att ha lästid möjliggör för skolbibliotekarierna att själva bli mer allmänbildade inom litteratur genom att läsa flera olika genrer samt hålla sig uppdaterad kring ny litteratur. På så sätt kan de även tillgodose fler elever med hjälp genom kompetent litteraturförmedling. Dessutom är låga löner sett till utbildning redan ett problem för bibliotekarieyrket (Clemens, 2020) och om det även förväntas att skolbibliotekarier ska arbeta gratis kan detta komma att påverka hur många som väljer att utbilda sig till yrket i framtiden.

1.2. Syfte

Studien syftar till att nå fördjupad kunskap om skolbibliotekariers tid för yrkesrelaterad läsning, med särskilt fokus på deras litteraturförmedlande arbete.

1.3. Forskningsfrågor

- Hur beskriver skolbibliotekarier sina förutsättningar för lästid på arbetstid?
- Hur beskriver skolbibliotekarier skolans förväntningar (elevers, lärares och skollädares) på det litteraturförmedlande arbetet?
- Hur kan svaren på ovanstående frågor förstås utifrån ett professionsteoretiskt perspektiv?

1.4 Avgränsning

Det finns flera olika arbetsuppgifter som en skolbibliotekarie ansvarar för inom sin yrkesroll. I undervisningssyfte är medie- och informationskunnighet (MIK) och läsfrämjande verksamhet två av de viktigaste arbetsuppgifterna för en skolbibliotekarie (SOU, 2021:3). Denna studie fokuserar enbart på den läsfrämjande aspekten och mer specifikt på den litteraturförmedlande delen av läsfrämjande aktiviteter som en skolbibliotekarie kan arbeta med.

För den här studien kommer begreppet läsning att hållas relativt öppet i form av vilken typ av läsning som åsyftas. I intervjuguiden ställs många frågor om informanternas läsning men ingen fråga syftar på någon specifik litteratur utan det är upp till informanterna själva att tolka och ge mening åt vilken typ av litteratur som de själva anser vara viktiga för deras arbete. Vi ställer exempelvis frågor om vad de läser för litteratur både på arbetet och fritiden. Vi har så till vida ingen avgränsning gällande vad informanterna läser, även om viss analys kommer spegla resultaten av vad informanterna ger för svar.

1.5 Definitioner

I uppsatsen kommer vi använda oss av följande begrepp.

Litteraturförmedling

En aktivitet som kan ses som en del i en läsfrämjande verksamhet.

Litteraturförmedling handlar om olika sätt att sprida, berätta och skapa intresse kring litteratur. Det kan innebära att ge kunskap om olika genrer, berätta om nyutgiven litteratur eller att vägleda användarna till passande litteratur. Samt även skyltning i lokalerna med litteratur, inspirera och på olika sätt förmedla beståndet i biblioteket. Begreppet läsfrämjande används mest frekvent i forskning, men i vår empiriska studie är vi framför allt intresserade av den litteraturförmedlande aspekten av arbetet.

Läsfrämjande

Läsfrämjande verksamhet innefattar en rad insatser som ämnar stärka människors språk, läsförmåga och intresse för litteratur. Kulturrådet definierar mer specifikt läsfrämjande som något som tar bort hinder för läsning och öppnar vägar för litteratur, bidrar till att människor kan utveckla sina språk, stärker läsarens självförtroende och läsaridentitet. Läsfrämjande aktioner ökar tillgången till en mångfald av litteratur på olika språk och i olika format för läsare i alla åldrar samt ger fler möjligheter till en konstnärlig upplevelse genom litteratur (Kulturrådet, 2019).

Lästid

I uppsatsen syftar begreppet lästid till den tid som skolbibliotekarier spenderar med att läsa litteratur på arbetstid, mer specifikt tid till att läsa litteratur i ett förmedlande syfte. Det är vår uppfattning att informanter kan komma att använda sig av andra begrepp för att beskriva företeelsen, t.ex. fördjupningstid, dock kommer vi konsekvent använda oss av samma begrepp. Läsning som sker utanför arbetstid kommer vi att benämna som läsning på fritid.

Profession

Traditionellt sett är professioner yrken som kräver relativt hög akademisk utbildning men som även ger förhållandevis hög lön och hög social status i samhället. Klassiska exempel på professioner är jurister, läkare och arkitekter. Det talas även om professionalisering av andra yrken. Det finns även andra professioner som kräver akademisk utbildning men som inte åtnjuter samma anseende eller fördelar, dessa kallas välfärdsprofessioner (Brante, 2009).

Välfärdsprofessioner

Välfärdsprofessioner, även kallat semi-professioner, utgörs av yrken som expanderade kraftigt under 1900-talets senare hälft som en påföljd av välfärdsstaternas utveckling. Dessa yrken, som ofta är kvinnodominerade, kan ses som bärare för samhällets välfärd. Till skillnad från de klassiska professionerna så har välfärdsprofessioner ofta lägre autonomi, lägre lön och lägre status. Yrkesutövarna är även fler till antalet och saknar den specialiserade kompetens som ofta präglar de klassiska professionerna. Exempel på välfärdsprofessioner är bibliotekarier, lärare och sjuksköterskor (Brante, 2009; 2019).

Skolbibliotekarie

En skolbibliotekarie ska fungera som en resurs i undervisningen och för skolans verksamhet. I IFLAS:s/UNESCO:s riktlinjer för skolbibliotek listas fem nyckelroller för en yrkesutbildad skolbibliotekarie: undervisning; förvaltning; ledarskap och samarbete; interaktion med samhället samt marknadsföring av biblioteksprogram och bibliotekstjänster, vilka anses tillhöra arbetsuppgifterna (IFLA, 2015). I uppsatsen kommer vi att använda oss både av termerna skolbibliotekarier och bibliotekarier i referens till skolbibliotekarier.

2. Bakgrund

För att förstå studiens kontext ges det i det här kapitlet dels en kortare historisk bakgrund av svenska skolbibliotek med fokus på dess utveckling under det senaste århundradet, dels en bakgrund till skolbibliotekens uppdrag idag.

2.1 Skolbibliotekens bakgrund

I kapitlet “Från biblioteksstadga till skollag – skolbibliotekens plats i folkbibliotekspolitik” i boken *Styra eller stödja? Svensk folkbibliotekspolitik under hundra år* beskriver Louise Limberg (2012) hur den politiska frågan om skolbibliotek har styrt utvecklingen under det senaste århundradet. Liksom skolan har skolbiblioteken reformerats beroende på styre och strömningar i samhället. Pionjären Valfrid Palmgren, vars idéer lade grunden för den moderna tidens biblioteksverksamhet i Sverige, argumenterade redan i biblioteksutredningen 1911 för skolbibliotek som ett särskilt slag av kommunala bibliotek, med uppgifter och funktioner som skiljer sig från folkbiblioteken och andra mindre former av bibliotek. Enligt Palmgren skulle skolbiblioteket erbjuda god litteratur för att stimulera läslust och läsutveckling (Limberg, 2012).

De efterföljande åren skedde en snabb utveckling av folkbiblioteken. Skolbiblioteken fick emellertid inte samma fokus. I 1948 års statliga utredning om folk- och skolbibliotek föreslogs att skolbibliotek skulle få mer stöd och inte längre vara frivilliga. Limberg menar att den tanken utvecklades i ett klimat där även skolpolitiken reformerades. Mitt under brinnande krig ansågs skolan vara en viktig samhällsinstitution som skulle fostra människor att inte falla offer för propaganda, med inflytande från nya vetenskaper såsom psykologi och sociologi (Limberg, 2012). Förslagen om skolbiblioteken i utredningen anammades inte och i biblioteksstadgan 1955, där nya bestämmelser om statsbidrag till folkbibliotek tillkännagavs, fanns inte skolbiblioteket med överhuvudtaget (Limberg, 2012).

Från 1960-talet och framåt har en rad olika utredningar gällande antingen läsning, skola eller folkbibliotek haft mer eller mindre utförliga skrivelser om skolbibliotek. 1970–80-talen präglades av en successiv förskjutning från staten till kommunen, framförallt inom skolan, vilket även ledde till ändrade villkor för skolbibliotek. Kommunerna fick friare händer att använda de statliga medlen och inom kommunen lades större ansvar på rektorerna, vilket i sin tur kunde medföra större olikheter mellan skolor i samma kommun (Limberg, 2012). Under 1990-talet skedde ett flertal förändringar som har haft betydelse för skolbiblioteken. I början på årtiondet genomfördes en stor reformation i

skolvärlden i och med att skolan kommunaliserades. Staten skulle ge bidrag till verksamheten, men inte styra den. I stället fick kommunen eller annan huvudman ta över ansvaret för skolverksamheten. Kommunen skulle även fördela medel till fristående skolor. 1996 fick Sverige sin första bibliotekslag, där det infogades en paragraf om skolbibliotek. Paragrafens formulering har förändrats över tid och Limberg skriver att “[f]ormuleringen i nu gällande skollag är den absolut svagaste i jämförelse både med motsvarande paragrafer i den tidigare bibliotekslagen och i tidigare skolstadgor” (Limberg, 2012, s. 165). Limberg konstaterar vidare att skolbibliotek har blivit inkluderade i skollagen men “utan statliga förpliktelser för finansiering” (Limberg, 2012, s. 166).

Under de senaste åren har olika rapporter från skol- och biblioteksområdet larmat om bristen av bemannade skolbibliotek. Lärarstiftelsens rapport *Biblioteksdöden* (2022) bygger på statistik från Kungliga biblioteket och Skolverket och visar på hur ojämnt fördelat tillgången till skolbibliotek ser ut för elever i Sverige. Färre än fyra av tio elever har idag tillgång till ett bemannat skolbibliotek och det är stora skillnader mellan kommuner. I 88 av landets kommuner finns inte ett enda enskilt bemannat skolbibliotek. Rapporten visar även på stora skillnader mellan friskolor och kommunala skolbibliotek, där en tredjedel av grundskoleelever på kommunal skola har tillgång till bibliotek och endast 18 % av eleverna på friskola. På gymnasieskolorna är skillnaden större, där över 80 % av eleverna på kommunal skola har skolbibliotek jämfört med endast 15 % av eleverna på fristående skolor (Lärarstiftelsen, 2022).

Vad gäller bemanning på skolbibliotek ser det väldigt olika ut på landets skolor. Från statligt håll finns det inga riktmärken för hur verksamheten ska se ut eller hur stort elevantal per skolbibliotekarie som är eftersträvänt. Inom professionen nämns riktvärdet som återfinns i fackförbundet DIK och Svensk biblioteksförnings rapport *Bemanna skolbiblioteken* (2018). I rapporten uppskattas riktvärdet en bibliotekarie per 300 elever i grundskolan respektive en per 400 elever i gymnasieskolan. För att komma fram till det riktvärdet har man utgått från skolbiblioteksverksamheten i Linköpings kommun som anses väl fungerande och som vunnit utmärkelser för sina skolbibliotek.

2.2 Skolbibliotekets uppdrag

Det finns skrivningar om skolbibliotek i både skollagen och i bibliotekslagen som under de senaste åren varit föremål för diskussion. Det är framför allt bristen på riktlinjer som påverkar avsaknaden av likvärdig verksamhet runt om i landets kommuner. Det finns även ett stort behov av stöd i vilka riktlinjer som ska följas för att få en bra skolbiblioteksverksamhet (t.ex. Thomas, 2013; SOU 2018:57). I skollagen står det att elever “i grundskolan, grundsärskolan,

specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till skolbibliotek” (36 § skollagen (2010:800)). Men hur skolbibliotekets verksamhet ska bedrivas, vilken kompetens som ska finnas i verksamheten eller hur nära lokalerna ligger och ser ut definieras inte närmare. I bibliotekslagen som innefattar all offentligt finansierad biblioteksverksamhet, däribland skolbibliotek, ska biblioteksväsendet “verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning” samt “främja litteraturens ställning” (2§ bibliotekslagen (2013:801)). Skolbibliotek ska, precis som andra biblioteksväsen, arbeta mot prioriterade grupper såsom personer med funktionsnedsättning och de nationella minoriteterna.

Av bibliotekslagen (2013:801) framgår att det är kommuner, regioner, staten och enskilda huvudmän som ansvarar för skolbibliotek. Samtidigt har rektorerna en viktig del i hur skolbiblioteket används. Skolbiblioteket ska fungera som en resurs för elever och lärare i många ämnen. Det är rektorns ansvar att möjliggöra skolbibliotekets delaktighet i undervisningen för att stärka elevernas språkliga förmåga och digitala kompetens (Skolverket, 2023b). Som redan konstaterats regleras inte skolbibliotekets verksamhet särskilt tydligt i vare sig biblioteks- eller skollagen, vilket leder till att det är upp till rektor och huvudman att tolka hur verksamheten ska bedrivas. I Gärdéns (2017) forsknings- och kunskapsöversikt om skolbibliotek framgår det att kunskapen om vad bibliotekets verksamhet kan bidra med är ojämnt fördelad i skolor och kommuner. Detta är något som också visar sig i verksamheternas kvalité och engagemang (Gärdén, 2017). Idag kan ett skolbibliotek vara några böcker i ett rum utan ansvarig bibliotekarie eller en välfungerande verksamhet med utbildade bibliotekarier. Det finns även skolor som använder närliggande folkbibliotek i stället för att ha egna lokaler (SOU 2018:57).

Hur ett skolbibliotek definieras och vad det kan bidra med i det pedagogiska arbetet inom skolan råder det varierande, och i vissa fall bristande uppfattning kring. Fackförbundet DIK arbetar för att visa skolbibliotekens värde och funktion och delar varje år ut utmärkelsen “Skolbibliotek i världsklass”. Syftet med utmärkelsen är att sprida kunskap om hur man skapar ett välfungerande skolbibliotek. Det finns flera kriterier som ska uppfyllas för att ett skolbibliotek ska få utmärkelsen, men en utmärkande förutsättning för alla skolbibliotek som fått utmärkelsen under åren är att de har, förutom en engagerad skolbibliotekarie, en “skolledare som verkligen förstår bibliotekariens kompetens och bidrag till elevernas måluppfyllelse” (DIK, u.å., femte stycket). Att just förutsättningar, som bemanning och samarbete mellan lärare och skolbibliotekarie, är av vikt för skolbibliotekets inflytande i det pedagogiska arbetet betonas även av Skolverket:

Under rätt förutsättningar kan skolbiblioteket fungera både som ett nav och en motor, inte minst vad gäller läsning och medie- och informationskunnighet. Skolbiblioteket kan utöver att bidra till goda skolresultat, även verka för kultur, litteratur och bildning i större bemärkelse. (Skolverket, 2023)

Det är framför allt relationen mellan folkbibliotek och skolbibliotek, som båda har kommunen som huvudman, som har varit en fråga som har analyserats och varit föremål för debatt på olika politiska nivåer (Limberg, 2012). Den statliga utredningen *Skolbibliotek för bildning och utbildning* (2021:3) skriver att synen på skolbibliotekets ställning och primära uppdrag har påverkats av tidens politiska och pedagogiska strömningar. "Skolbiblioteket befinner sig i skärningspunkten mellan utbildningspolitik och kulturpolitik, mellan skola och formell utbildning å ena sidan och bibliotek och folkbildning å den andra" (SOU 2021:3, s. 111). Skolbibliotekets ställning har ökat spänningen mellan folkbibliotek och skolbibliotek, vilket har lett till debatter om vilken institution som bäst arbetar läsfrämjande för barn och unga. Enligt utredningen har skolbiblioteket en särställning eftersom det befinner sig i skärningspunkterna mellan utbildning och folkbildning. Samtidigt krävs det att skolbiblioteket används på rätt sätt. Utredningen slår fast att:

Skolbibliotekets verksamhet kan, när den fungerar som bäst, bidra såväl till god utbildning och ökad måluppfyllelse som till att främja bildning och elevers självständiga kunskapsökande. Däri ligger det breda uppdraget. (SOU 2021:3, s. 111)

Skolbiblioteket har ett brett uppdrag som innefattar flera delar av det pedagogiska arbetet med elevers kunskap. Utredningen (SOU 2021:3) har utifrån tidigare forskning, taxonomier, studiebesök, kvalitetsgranskningar samt utifrån Unescos och IFLA:s skolbiblioteksmanifest och riktlinjer slagit fast en rad punkter som kännetecknar att ett skolbibliotek verkar ändamålsenligt:

- Skolbiblioteket främjar läsande
- Skolbiblioteket främjar medie- och informationskunnighet
- Skolbiblioteket är bemannat med utbildad personal
- Skolbiblioteket ligger i eller nära skolans övriga lokaler
- Skolbiblioteket har generösa öppettider och lokalen möter elevers och lärares behov
- Eleverna har tillgång till ett utbud som präglas av allsidighet och kvalitet
- Skolbibliotekarier och lärare samarbetar
- Rektor legitimerar och tar ansvar för skolbibliotekets verksamhet och utveckling
- Att huvudmannen legitimerar och tar ansvar för skolbibliotekets verksamhet och utveckling (SOU 2021:3)

De översta punkterna på listan återkommer i flera rapporter och böcker om skolbibliotek och kan sägas vara skolbibliotekets huvuduppdrag. “Båda kompetenserna är väsentliga för elevernas kunskapsutveckling i skolans alla ämnen och för att de ska kunna vara aktiva medborgare i ett demokratiskt samhälle” (Heimer & Staub Halling, 2022, s. 33).

I Kulturrådets (2023) nulägesbeskrivning av läsfrämjande insatser för barn och unga, *Nuläge om barns och ungas läsning*, skriven med Läsrådet som en rådgivande och kvalitetssäkrande roll, påtalas det ett flertal brister i samordningen och samverkan mellan läsfrämjande instanser i samhället. Framför allt bör insatser för barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden, barn och unga med flerspråkighet och barn och unga med funktionsnedsättning stärkas. Bland rapportens flera iakttagelser framgår det bland annat att det finns en bristande likvärdighet i läsförmåga bland barn och unga i Sverige idag och att läsfrämjande arbete i skolan bör vara ett strategiskt och uthålligt arbete som styrs av rektor. Rapporten fastslår även att “[t]illgång till skolbibliotek ökar chanserna att utveckla ett intresse för text och läsning. Skolbibliotekens roll bör också synliggöras i högre utsträckning i skolans systematiska kvalitetsarbete” (Kulturrådet, 2023, s. 11).

3. Litteraturgenomgång

I detta kapitel sammanfattas tidigare studier rörande skolbibliotek och läsfrämjande, bibliotekariers lästid samt skolbibliotekaryrket som profession. För att söka fram relevanta källor för vår studie har vi främst använt oss av Högskolans sökfunktion i Primo, men även sökt via OneSearch och Google Scholar. När det kommer till forskning rörande "skolbibliotek och läsfrämjande" och "skolbibliotekaryrket som profession" så har vi inte stött på några svårigheter med att hitta källor som vi har ansett vara av relevans för vår studie. Dock märkte vi under arbetets gång att det var betydligt svårare att hitta relevanta studier som rör "bibliotekariers lästid". Under vår informationssökning för att hitta artiklar om ämnet använde vi sökord som exempelvis "school librarian" eller "children's librarian" tillsammans med "staff reading", "reading habits" med "competence", utan att hitta resultat som ansågs vara av betydelse för uppsatsen. Detta ledde till att vi i stället öppnade upp vår litteraturgenomgång till att även inkludera folkbibliotekarier.

Efter att vi hade identifierat några relevanta källor, inom respektive avsnitt, har vi gjort något som kan liknas vid ett snöbollsurval. Vi har tittat närmare på källor som har använts i den aktuella texten och på så sätt funnit fler relevanta källor. Forskningsantologier och översikter (t.ex. Gärdén, 2017; Hansson och Wisselgren, 2018) har varit till stor hjälp i det avseendet, då de har gett en överblick över betydande forskning inom respektive område. Vi har dessutom haft stor nytta av att titta på litteraturöversikten i tidigare kandidat- och masteruppsatser som har haft en liknande forskningsinriktning som oss.

3.1 Skolbibliotek och läsfrämjande

Läsfrämjande är ett vitt begrepp som kan innefatta flera olika delar, vilket kan medföra problem i en forskningsöversikt. Följande del är inte menat som en redovisning av all tidigare forskning inom fältet läsfrämjande inom skolbiblioteksverksamheten, utan snarare nedslag i texter som är av vikt för vår studie.

Larissa Dubberke (2019) skriver i sin masteruppsats *Läsning är ett av skolbibliotekets ben* om skolbibliotekariers praktiska arbete i det läsfrämjande uppdraget. Hon ämnar ge svar på hur skolbibliotekarier arbetar rent praktiskt för att utveckla ett litteraturintresse och stimulera till läslust när de befinner sig i spänningen mellan frihet och krav. Denna spänning menar Dubberke härstammar från att skolbibliotekens läsfrämjande uppdrag hamnar mitt emellan skolinstitutionen och kulturinstitutionen, där de både ska verka för fri nöjesläsning och den mer lärande och tvångsstyrda läsningen.

I sin uppsats konstaterar Dubberke (2019) att "läsfrämjande i skolan inte kan vara särskilt framgångsrikt om läsning sker för mycket under tvångsstyrda eller kravstyrda metoder, utan det måste finnas ett utrymme för frihet, lust och glädje för att barnen ska kunna utveckla sin läskompetens" (Dubberke, 2019, s. 58). Enligt henne så är skolbibliotekarier variationsrika i sitt läsfrämjande arbete, då de bland annat använder sig av bokprat, författarbesök, högläsning och skyltning för att stimulera läslust. Bortsett från att vi intresserar oss för skolbibliotekariers läsfrämjande arbete så skiljer sig våra uppsatser väsentligt åt. Med det sagt har vi funnit att Dubberkes litteraturgenomgång rörande skolbibliotekarier och läsfrämjande har varit av både intresse och hjälp när vi velat skapa oss en bild av vad som har forskats om sedan tidigare.

Cecilia Gärdéns (2017) *Skolbibliotekets roll för elevers lärande. En forsknings- och kunskapsöversikt år 2010–2015* refereras ofta till i studier och artiklar gällande skolbiblioteksforskning, däribland läsfrämjande arbete och skolbibliotek. Gärdén slår fast att trots att det läsfrämjande arbetet länge varit ett av skolbibliotekets främsta verksamheter, motsvarar inte volymen forskning kring ämnet den praktiska verkligheten, varken i Sverige eller utomlands. Gärdén utkristalliserar ändå tre teman inom forskningen: "skolbibliotekets roll för elevers läsning; hur lärare respektive skolbibliotekarier uppfattar det läsfrämjande arbetet samt metoder och strategier för att främja läsning" (Gärdén, 2017, s. 49). Gärdéns forskningsöversikt ger en bra överblick kring vilka frågor som har studerats de senaste åren inom skolbiblioteksforskningen, samtidigt som den ger en bred inblick i vissa av dem här frågorna.

Gärdén (2017) tar även upp studier som studerar hur skolans ledning ser på skolbibliotekets verksamhet och vad en skolbibliotekarie kan bidra med. Det är ett flertal uppsatser som genom intervjuer har undersökt rektor och skolledningens syn på skolbibliotekets uppdrag och Gärdén konstaterar att: "Flera undersökningar visar därmed att när det gäller rektorernas syn på skolbibliotekens kärnverksamhet uppvisar de en tämligen traditionell syn, vilket innebär ett ensidigt fokus på böcker och läsning" (Gärdén, 2017, s. 31). Av forskningsöversikten framgår bland annat att om rektorn över huvud taget tycker att en skolbibliotekarie behövs, så är det i flera fall som någon som arbetar med boksamlingen och inte som en pedagogisk resurs. I de fall där skolbibliotekarien användes som en pedagogisk resurs var det framför allt i läsfrämjande syfte.

I *Skolbibliotek och lärande* (2021) beskrivs på vilket sätt skolbibliotek kan bidra till elevers lärande. Ofta belyses skillnaden på lärarens uppdrag och arbete kontra skolbibliotekariens. I kapitlet "Skolbibliotek och läsning" konstaterar Hultgren och Johansson (2021) att det läsfrämjande arbetet är ett av skolbibliotekens kärnverksamheter och tillsammans med läraren arbetar skolbibliotekarien utifrån olika perspektiv och olika expertisområden med elevers läsning. Skolbibliotekets uppgift är att på olika sätt bidra till en positiv

läskultur på skolan. "Skolbiblioteket arbetar också för att upprätthålla balansen mellan den frihet som läsning ofta innebär i biblioteket och de krav som undervisningen har på densamma" (Hultgren & Johansson, 2021, s. 87). Författarna menar att det är en balansgång för skolbiblioteket att vara en verksamhet där läsningen inte bedöms samtidigt som det även ska bidra till elevers läsutveckling. Läsfrämjande aktiviteter delar Hultgren och Johansson (2021) in i indirekta och direkta aktiviteter. Indirekta läsfrämjande aktiviteter kan syfta exempelvis till skolans läsmiljö, beståndsutveckling, hylluppsättning och skyltning, exponering eller läsande förebilder medan mer direkta aktiviteter exempelvis kan vara spontana samtal mellan bibliotekarien och elev, bokprat, högläsning, författarbesök eller läsevents.

Mats Dolatkah (2013) diskuterar läsfrämjande och skolbibliotek i hans kapitel "Skolbibliotek och läsfrämjande: Tre problemområden". Enligt Dolatkah har skolbibliotek en speciell ställning när det kommer till barns och ungas litteracitet i och med att de tillhör den obligatoriska utbildningen, till skillnad från folkbibliotek. I hans diskussion lyfter han vikten av jämlikhet i biblioteksverksamheten, men hans resonemang visar även på den potentiella arbetsbörda som ligger bakom vägen till denna jämlikhet:

Att ge alla barn tillgång till viktiga eller intressanta kulturella, professionella och politiska arenor genom olika typer av litteraciteter är viktigt i ett samhälle som eftersträvar jämlikhet. Om det är så att nördiga pojkar, medelklassflickor, färgade barn, lässvaga, funktionshindrade och HBTQ-ungdomar tenderar att utveckla olika typer av litteraciteter med stöd i olika medier och genrer kan det å ena sidan ses som en rimlig uppgift för ett skolbibliotek att stödja och främja dessa på deras egna villkor och arbeta med en hög grad av frihet i elevernas läsning. (Dolatkah, 2013, s.133)

Utöver att tillförse dessa elever med litteratur som intresserar dem och bidrar till läslust och glädje menar Dolatkah att bibliotekarien bör se till att barnen får kontakt med litteratur som ligger utanför deras komfortzon (Dolatkah, 2013). Utifrån hans resonemang är det för oss tydligt att en skolbibliotekarie behöver ha goda kunskaper kring vitt skild litteratur för att tillgodose alla elever. Detta är inte nödvändigtvis omöjligt att uppnå men det är vår förståelse att det kräver mycket resurser, inte minst i form av lästid.

För vår egen studie finner vi det intressant att se huruvida våra informanternas beskrivningar stämmer överens eller skiljer sig från det läsfrämjande arbete som Dolatkah (2013) menar att skolbibliotekarier bör bedriva. Dessutom är vi intresserade av att höra hur våra informanter berättar om sin lednings syn på deras läsfrämjande arbete och om de erkänns som en pedagogisk resurs i skolverksamheten (Gärdén, 2017).

3.2 Bibliotekariers lästid

Än så länge är bibliotekariers lästid ett ämne som det har skrivits relativt lite om. När det omnämns är det snarare som en parentes i studier som har andra övergripande teman, så som läsfrämjande eller litteraturförmedling. Som tidigare nämnts så är skolbibliotekariers lästid ett ämne som inte fått akademiskt intresse alls, varför den här sektionen ägnas åt folkbibliotekariers lästid.

Det finns ett antal examensarbeten som ägnat sig åt folkbibliotekariers läsning, men då har fokus snarare legat på vilken litteratur de har läst för sitt arbetes skull och inte på när, var och hur läsningen sker. Linda Henriksson (2005) studerar hur folkbibliotekarier hanterar låntagares förväntningar rörande sin egen kännedom av litteratur i sin magisteruppsats *Men när sitter ni och läser alla böckerna?* I uppsatsen intresserar hon sig även för vad bibliotekarierna läser privat, då hon antar att de bildar sin litterära kännedom på sin privata läsning eftersom ingen bibliotekarieutbildning i landet innehöll obligatoriska kurser i skönlitteratur. Hon konstaterar att bibliotekarierna uppfattade att det var svårare att uppnå låntagarnas höga förväntningar när de var nyutbildade, men att de har vant sig med åren i takt med att de tillskansat sig mer kunskap om litteratur. Flera av informanterna vill att skönlitteraturen ska få en viktigare plats inom utbildningen och föreslog att obligatoriska kurser bör introduceras på biblioteksutbildningen. Även om Henriksson (2005) inte explicit använder sig av begrepp som lästid i sin studie, så finner vi det intressant att hon antar att bibliotekarier bygger sin kunskap om litteratur enbart på sin privata läsning. Det är med andra ord underförstått att ingen läsning sker inom ramarna för bibliotekariernas tjänst och avsaknaden av lästid är total.

Hjördis Farstrand och Mikael Farstrand (2014) intresserar sig även för folkbibliotekariers läsvanor i deras magisteruppsats *För att vara den bibliotekarie som krävs*. I uppsatsen vill de ta reda på hur bibliotekariers läsvanor förändrats i takt med att de gått från studenter till bibliotekarier. Studien bygger både på enkäter och intervjuer som gjordes med personal från Götabiblioteken. Ett återkommande inslag bland deras informanter är den press de beskriver att de känner angående läsningen. Det lustfyllda försvinner från läsningen och har mer blivit en plikt att utföra. De tar även upp svårigheten med att veta var gränsen går mellan läsning för ens egen skull och läsning för arbetet. I sammanfattningen av uppsatsen konstaterar uppsatsförfattarna att "Bibliotekarierna i denna undersökning lägger mycket av sin fritid på arbetsrelaterad läsning" (Farstrand och Farstrand, 2014, s. 67).

Den största och mest omfattande studien rörande folkbibliotekariers läsning är gjord av Maria Ehrenberg på uppdrag av Region Halland (2015). Enkäten, som studien bygger på, skickades ut till samtliga folkbibliotekarier i hela Sverige 2013. I enkäten ombads de svara på frågor som rörde deras läsning. Frågorna

handlade bland annat om läsvanor och favoritlitteratur men även om de hade lästid på arbetet.

904 bibliotekarier svarade på frågan rörande lästid. Av dessa kryssade 116 i att de hade lästid på arbetet, vilket motsvarar 13% av respondenterna. När det kom till hur mycket lästid som de hade till sitt förfogande var genomsnittet cirka en timme i veckan. Följande slutsatser drar Ehrenberg kring frånan av lästid på arbetstid:

1. Det skönlitterära arbetet har inte någon strategiskt viktig funktion för biblioteksledningarna.
2. Biblioteksledningarna förlitar sig på gratisarbete när det gäller grunden för det skönlitterära arbetet
3. Det skönlitterära arbetet anses inte riktigt behöva professionalitet, det är något som kan utföras och utvecklas på fritiden, likt vilken amatörverksamhet som helst. (Region Halland, 2015, s. 33)

Vidare menar Ehrenberg att det finns uppenbara risker förknippade med att förlita sig på fritidsläsning, då det skapar en professionskår som endast kan tillgodose en viss typ av låntagare. Det är främst låntagare vars läspreferenser liknar ens egna som kan tillgodoses med läsfrämjande kunskap, medan andra blir utan (Region Halland, 2015).

Akademisk forskning som behandlar bibliotekariers lästid finns det inte mycket av, men Jenny Lindberg har ägnat visst intresse för ämnet i ett par rapporter, bland annat som samförfattare till *Dela läslust: hur går vi vidare?* (Lindberg, Ångman och Danielsson, 2017). I rapporten ges en redovisning av Håbo biblioteksprojekt, där personalen erbjöds en timmes lästid fyra dagar i veckan. Lästiden fick tas ut när det passade, personalen gavs alltså inte luckor i schemat, och de medverkade uppmanades att bredda sin repertoar genom att läsa sådant som de vanligtvis inte läser annars. Detta följdes sedan upp med möten där de tillsammans samtalade om vad de hade läst. Syftet med projektet var att synliggöra det läsfrämjande arbetet, de ville visa att litteratursamtal kan utveckla och stärka verksamheten på bibliotek. Efter att ha genomfört projektet konstaterades det att:

Det visade sig vara en större utmaning än väntat att faktiskt ta sig tid att läsa, att ta ut sin lästid, vilket startade intressanta diskussioner om prioriteringar och planering. Lästidsuttaget bland personalen varierade och det är värt att notera att det var ett erbjudande som kanske mest nyttjades av bibliotekarier med vuxeninriktning – en grupp som av tradition sällan haft lästid i sina tjänster. Personal som inte tyckte sig ha tid eller möjlighet att ta ut sin timme, uppfattade erbjudandet snarare som en stressfaktor. (Lindberg, Ångman och Danielsson, 2017, s. 22)

Efter att ha genomfört projektet har personalen fått en mer positiv inställning till lästid och den tas ut i högre grad än innan projektet. Det bör dock noteras att begreppet lästid har sedan dess öppnats upp och blivit mer flexibelt. Tiden

behöver inte ägnas åt skönlitteratur utan innefattar även att läsa rapporter och att ägna sig åt omvärldsbevakning eller att gå på evenemang, såsom författarbesök (Lindberg, Ångman och Danielsson, 2017).

Lästid kommer även upp i Lindbergs (2019) rapport *Barnbibliotekariers kompetens* där det ses som en fråga som engagerar både medarbetare och chefer. Möjligheten till lästid skiljde sig mellan de olika barnbibliotekarierna som intervjuades i studien och beskrevs snarare som en svårighet för vissa. De bibliotekarier som hade lästid hade mellan 1–3 timmar i veckan till sitt förfogande med förbehållet att fokus framför allt skulle ligga på att använda tiden till att hålla sig uppdaterad kring nyutgiven skönlitteratur, snarare än att läsa facklitteratur eller litteratur som bidrar till annan kunskapsfördjupning. Medarbetarnas villkor skilde sig även åt i andra avseenden, där vissa hade utsagd lästid på ordinarie arbetstid medan andra hade förberedelsetid, som är ett mer flexibelt begrepp där medarbetaren kan välja att läsa eller att göra andra förberedande arbetsuppgifter. Vidare beskriver medarbetarna hur gränserna mellan arbete och privatliv ständigt tänjs, då fritid spenderas till att tillförskaffa sig mer information kring barnlitteratur varpå Lindberg skriver “Troligen är vi många som känner igen oss i detta att aldrig uppleva att jobbet är helt slutfört” (Lindberg, 2019, s. 26).

Efter denna litteraturgenomgång står det klart att det som majoriteten av studierna har gemensamt är att läsning för arbetet även sker på fritiden. Vi är därför intresserade av, för vår egen studie, att undersöka huruvida detta stämmer överens med våra egna informanter. Utöver denna fritidsläsning så finner vi det även intressant att se hur lästidsuttaget ser ut, för de informanter som har lästid i sin tjänst, om det liknar eller skiljer sig från Lindberg, Ångman och Danielssons (2017) rapport. Till sist vill vi även se om det går att utläsa en press, likt den som Farsstrand och Farsstrands (2014) informanter berättade om, som påverkar skolbibliotekariers läslust och läsglädje.

3.3 Skolbibliotekarieyrket som profession

Likt tidigare studier om bibliotekariers läsning så har tidigare studier rörande bibliotekariers profession främst inriktat sig på andra typer av bibliotekarier än skolbibliotekarier och som följd av detta så finns det förhållandevis lite litteratur som behandlar just skolbibliotekariens unika profession (Centerwall, 2022). Således kommer detta avsnitt främst avhandla bibliotekarieyrkets profession i en mer generell mening.

I forskningsantologin *Bibliotekarier i teori och praktik: Utbildningsperspektiv på en unik profession* (Hansson och Wisselgren, 2018) ges en nutida bild av bibliotekariers profession. Om man ser till vad en profession är mer generell så radar Hansson (2018) upp dessa grundläggande kriterier för vad en profession ska ha:

- En vetenskaplig grund/definierad akademisk utbildning
- Professionell(a) organisation(er)
- En infrastruktur för kontinuerlig kompetensutveckling
- Etablerade informations- och kommunikationskanaler, exempelvis branschtidskrifter, konferenser och vetenskaplig kommunikation
- Etiska riktlinjer (Hansson, 2018, s. 296)

Enligt Hansson (2018) uppfylls alla krav i Sverige förutom den rörande infrastruktur. Trots detta så har bibliotekaryrket fortfarande en relativt låg status ur ett professionsperspektiv. Hansson understryker att det är viktigt för en profession att kunna definiera vad professionen är. Men svårigheten att definiera ens profession verkar ha präglat bibliotekaryrket under en lång tid. Om man blickar bakåt så ges det i antologin *Bibliotekaryrket: tradition och förändring* (Järv, 1991) en bild över hur bibliotekarieprofessionen i Sverige har förändrats under 1900-talet i Sverige. I boken är respektive kapitel skriven av olika författare och för vår studie har vi särskilt intresserat oss för de som är skrivna av Lena Olsson och Barbro Thomas.

Att bibliotekarier inte tillhör de klassiska professionerna beror dels på att arbetet är institutionsbundet och således mer osynligt (Olsson, 1991). En utmaning som bibliotekarier måste förhålla sig till är utvecklingen av informationsflödet: "Oförmågan att kontrollera ett växande informationsutbud är påfallande och undergräver yrkesrollen." (Olsson, 1991, s. 172). Ytterligare ett hinder är att kunskapen som bibliotekarier besitter är sofistikerad, men inte mystifierad som exempelvis läkares eller juristers kunskap. Olsson benämner även de könsskillnader som har legat till grund för skillnader i status inom den egna professionen. Enligt tradition har forskningsbibliotekarien varit man, medan folkbibliotekarien varit kvinna vilket inneburit att forskningsbibliotekarier har högre status än folkbibliotekarier. Vad som hämmat folkbibliotekarier från att få en högre status härleds till att yrket sågs som ett kall: "En tidig inställning till yrket, särskilt bland folkbibliotekarier, var att se det som ett kall" (Olsson, 1991, s. 174). Detta ledde till att de yrkessamma ofta gjorde mer än vad som arbetet betalade för, på bekostnad av sin egen fritid.

En annan bidragande faktor till folkbibliotekariens låga status var att det ofta var en bisyssla, snarare än ett levebröd (Thomas, 1991). Historiskt sett sköttes många bibliotek av fruar eller döttrar till arbetsamma män. Kvinnorna saknade ofta utbildning och var framför allt inte beroende av en fullgod lön, då de försörjdes från annat håll. Detta i sin tur undergrävde yrkets lön och i förlängningen även dess status. Bortsett från den låga lönen så menar Thomas att bibliotekarier har svårighet att definiera sin verksamhet vilket leder till att bibliotekarier själva måste hävda sin betydelse. Alla dessa faktorer bidrar till att yrket har en låg status (Thomas, 1991).

Mestadelen av bibliotekariers arbete sker på kontor, utom synhåll från allmänheten, medan andra människor ser bibliotekarien främst när denne arbetar i disken. Det faktum att mycket av arbetet är osynligt för andra leder till att uppfattningar som "Det behövs väl ingen utbildning för att stämpla böcker" lever kvar även i dagens samhälle (Thomas, 1991). Något som även Jenny Lindberg (2019) påpekar:

Uppfattningen att kvinnors arbete i bibliotek inte fordrar några direkta formella kvalifikationer, har visat sig utbredd och seglivad (...) Även i föreliggande studie av barnbibliotekariers kompetenser i det sena 2010-talet är denna historiska bakgrund viktig att ha i åtanke. Synen på bibliotekarieyrket som ett "kall" ter sig naturligtvis otidsenlig i dagens kompetensdebatt, men ändå krävs det inte mycket skrapande på ytan för att historiskt förankrade föreställningar ska skymta fram. (Lindberg, 2019, s. 6)

Lindberg (2019), som intresserar sig för barnbibliotekariers profession, påpekar att det inte existerar en särskild utbildning för de som avser jobba i barnbiblioteksverksamhet vilket innebär att de kompetenser som rollen fordrar förvärfvas i tjänsten. Varken titeln bibliotekarie eller barnbibliotekarie är skyddade titlar vilket innebär att det är praxis som styr de krav som sätts för yrkesrollen. Även om bibliotekarieutbildning är en önskan är det inte alla som arbetar som bibliotekarier idag som är utbildade bibliotekarier. Detta medför i sin tur en viss otydlighet rörande vad en barnbibliotekarie ska kunna och hur de ska arbeta. Otydligheten går att utläsa såväl hos bibliotekarien själv som hos omvärlden och är inte specifikt just för barnbibliotekarier, utan går att applicera på hela bibliotekarieprofessionen (Lindberg, 2019).

Även Ulrika Centerwall påpekar att bibliotekarieprofessionen är otydlig och tittar närmare på just skolbibliotekarier i hennes doktorsavhandling *Att ta plats och göra skillnad: skolbibliotekariepraktiker i framgångsrika verksamheter* (2022). Ojämna förutsättningar förekommer gång på gång när skolbibliotek diskuteras. Skolbiblioteken skiljer sig åt både när det gäller bemanning och budget, vilket i sin tur har stor påverkan på hur verksamheten ser ut på Sveriges olika skolbibliotek. Dessa ojämna förutsättningar är något som bibliotekarier behöver förhålla sig till konstant när de bedriver sin verksamhet, vilket Centerwall beskriver som en utmaning. Likt Thomas (1991) påpekar Centerwall (2022) att skolbibliotekariers arbete i mångt och mycket förblir osynligt för andra på skolan och därför inte förstås fullt ut, vilket leder till att deras kompetens inte alltid tas till vara på.

Centerwall (2022) tar även upp den låga status som skolbibliotekarier, tillsammans med barn- och ungdomsbibliotekarier, besitter. Enligt henne är det en utbredd uppfattning inom bibliotekarieprofessionen hos intresseorganisationer såväl som fackförbund. Denna låga professionella status kopplar även hon samman med att yrket traditionellt sett har varit kvinnodominerat och lågavlönat. Höjda löner till trots så visar den senaste

statistiken från DIK att bibliotekarier som arbetar med barn, alltså skolbibliotekarier och barn- och ungdomsbibliotekarier, är de lägst avlönade av alla bibliotekarier (DIK, 2023). Dessutom så ses ofta skolbibliotekarietjänster som en passande ingångstjänst för nyexaminerade, fast tjänsten i sig är både komplex och ställer höga krav (Centerwall, 2022).

Skolbibliotekarierollen beskrivs som ensam, då det sällan finns andra kollegor på plats som kan guida och stötta en och agera som mentor. Dessutom är det sällan som utomstående visar intresse av deras arbete. Centerwall skriver: "Inom forskningen och professionen finns en väl utbredd kunskap och erfarenhet av politikernas, skolledares, rektorers och pedagogers bristande kunskap om och intresse av arbete med skolbibliotek" (Centerwall, 2022, s. 118).

Samarbetet mellan skolbibliotekarier och lärare anses vara en viktig faktor för ett väl fungerande skolbibliotek och det är en aspekt som tas upp löpande i forskning gällande skolbibliotek. Skolinspektionens (2018) kvalitetsgranskande rapport *Skolbiblioteket som pedagogisk resurs* undersöker om och hur skolor använder skolbibliotek som en pedagogisk resurs, där en viktig aspekt av det är samarbetet mellan skolbibliotekarie och pedagoger. Granskningen visar att pedagoger och skolbibliotekarier sällan samarbetar i undervisningssituationer och att en av orsakerna är att det saknas tid för planering av undervisning. I flertalet av de granskade skolorna i rapporten används skolbiblioteket uteslutande i ämnet svenska eller svenska som andra språk, framför allt klassrumsundervisning. Även Gärdén (2017) tar upp samarbete mellan skolbibliotekarie och lärare. Ett flertal av studierna i översikten visar att bristen på tid är en av orsakerna till att samarbete sker i mindre utsträckning. En annan av orsakerna som framträder i studierna är lärares okunskap om skolbibliotekariens kompetens, framför allt när det gäller arbetet med informationssök eller källkritik. Om och när samarbete sker är det ofta med skolbibliotekarien i rollen som litteraturförmedlare eller läsfrämjare. Både internationella och svenska studier i översikten menar att lärarutbildningar brister i sin information till studenterna om vad skolbiblioteket kan bistå med.

Centerwall (2022), som forskat om skolbibliotek som blivit tilldelade utmärkelsen "Skolbibliotek i världsklass", understryker dock att personalen på dessa skolbibliotek har märkt ett skifte bland sina lärarkollegor efter tilldelningen. Genom att synliggöra sitt arbete upplever bibliotekarierna att de har fått en större förståelse för arbetet de utför och sin kompetens, vilket fört professionerna närmare varandra. Centerwall betonar dock att detta förutsätter att bibliotekarier aktivt uttrycker sin positionering: "Att påminna, förklara och informera är aktiviteter som kan användas strategiskt för att uttrycka och skapa begriplighet för bibliotekariernas professionella identiteter såväl som för sina kompetenser." (Centerwall, 2022, s. 116). Centerwalls empiri tyder även på att skolbibliotek som är framgångsrika ofta är väldigt personbundna, vilket

innebär att de också blir sårbara då tillgången till kvalitet och likvärdighet inte kan säkerhetsställas på sikt. Denna personbundenhet kan även ha betydelse för utvecklingen av den professionella identiteten såväl som professionen i stort.

För vår egen studie så kommer vi ha med oss mycket av det som Centerwall (2022) tar upp i sin avhandling. Både under intervjuer och i behandlingen av empirin kommer vi vara uppmärksamma på: hur informanterna beskriver sina förutsättningar; huruvida de tycker att deras uppdrag är otydligt och hur det i så fall påverkar samarbete med andra professioner (lärare); om de ger uttryck för att yrket har låg status och ifall de själva måste uttrycka sin egen positionering samt om även vår empiri pekar på att skolbibliotek är personbundna liksom Centerwalls studie. Det som också är av särskilt intresse för oss är ifall föreställningen om bibliotekarieryrket som ett kall lever kvar i våra informanternas beskrivningar, liksom det som Olsson (1991) och Lindberg (2019) tar upp.

4. Teori

I det här kapitlet presenteras våra teoretiska utgångspunkter för studien. Då syftet med studien är att få en fördjupad förståelse för skolbibliotekariers arbetssituation, rörande deras lästid, så har valt att använda oss av ett professionsteoretiskt ramverk för vår studie. Ramverket för studien utgörs av tre olika perspektiv som presenteras nedan.

4.1. Professionsteori

Inom professionsteori är Abbott (1988; 1998) vanligt förekommande och vi har för studien valt att använda två av hans texter som presenteras i nästa stycke. Vi har även valt att använda oss av Brante (2009; 2019) och Nolin (2008) för att få ett bredare ramverk med fler professionsteoretiska infallsvinklar som vi kan applicera på vårt material. Brante har skrivit flera texter och antologier över professionsteorier och vi har för vår studie valt att använda oss av två av hans texter. För Nolin (2008) är det framför allt hans rapport "In search of a new theory of professions" där han dels pekar ut problem inom nuvarande professionsteorier, dels presenterar egna lösningar för dessa problem, som har varit intressant för den här studien.

4.1.1 Abbott

I boken *The System of Professions* hävdar Andrew Abbott (1988) att professioner dominerar hela vår värld. Enligt Abbott (1988) är det onödigt och rentav farligt att ha en alltför snäv definition av begreppet profession, vilket är varför han anammar en relativt lös definition: "professions are somewhat exclusive groups of individuals applying somewhat abstract knowledge to particular cases" (Abbott, 1988, s. 318). Abbott intresserar sig snarare för hur dessa professioner existerar tillsammans med andra professioner och bildar ett system. Hans professionsteori utgår från föreställningen att professioner existerar inom ett interagerande system, en ekologi, som består av länkar som hela tiden är i förändring. "Professions are never seen alone, but they are also not replaced by a single encompassing category of 'the professions'" (Abbott, 1988, s. 33). Professioner konkurrerar med varandra inom systemet och varje profession är bunden till en uppsättning arbetsuppgifter.

Relationen mellan arbete och profession är komplex. Arbetsuppgifter, professionen och länkarna där emellan förändras konstant. Även teknologi, politik och sociala aspekter förändrar och omfördelar arbetsuppgifter (Abbott, 1988). Ett viktigt begrepp inom Abbotts professionsteori är jurisdiktion (jurisdiction) och det är kampen om jurisdiktionen som konkurrensen mellan yrkesgrupper består av. Abbott (1988) beskriver att en profession är bunden till en uppsättning av uppgifter genom jurisdiktion och styrkan eller svagheten i de här banden fastslås genom det faktiska arbetet.

Jurisdiktion är mer eller mindre ett exklusivt anspråk. För att göra anspråk på jurisdiktion, menar Abbott (1988) att professionen frågar samhället “to recognize its cognitive structure through exclusive rights” (Abbott, 1988, s. 59). De här rättigheterna kan innefatta bland annat monopol på att praktisera och att ta betalt för sina tjänster, frihet och självständig anställning, kontroll över professionell utbildning, rekrytering och licensiering. Vilka delar av jurisdiktionen som professionen gör anspråk på beror på publiken och publikens uppfattning om professionen men även på professionens egna önskemål. Abbott menar att det inte är alla professioner som vill ha total kontroll över alla delar inom jurisdiktionen. En tredje aspekt gällande anspråk inom jurisdiktionen beror på den sociala organisationen av själva yrket.

Abbott (1998) skriver i “Professionalism and the Future of Librarianship” att mycket av dialogen kring bibliotekariers profession handlar om huruvida bibliotekarieryrket är en profession i sin egen rätt eller snarare en semi-profession. Professioner utgörs i regel av en yrkeskår av experter, som efter lång utbildning och andra typer av prövningar får tillträde till professionen. Dessa professioner utövar hög autonomi i sitt arbete och följer etiska riktlinjer eller koder. Semi-professioner skiljer sig då de är anställda i byråkratiska organisationer och inte nyttjar esoterisk kunskap i sitt yrke på samma sätt som exempelvis läkare eller jurister. Abbott fortsätter med en annan distinktion: “the conceptual difference between profession and semi-profession probably has more to do with the difference between men and women than with anything else” (Abbott, 1998, s. 432).

Abbott (1988) beskriver bibliotekarieryrket som en profession med en högst strukturell central mitt och en väldigt diffus periferi. I mitten befinner sig högskolebibliotekarier medan folk- och skolbibliotekarier befinner sig i periferin. Det är skolbibliotekens ambivalenta natur, med ben både i skolan och det kulturella, som ligger till grunden för detta. Enligt Abbott så formas organisationerna till stor del av just sina konflikter med sina “klienter”. Medan högskolebibliotekariers klienter är andra professioner, som bidrar till större konflikt och tävling professionerna emellan, så är skolbibliotekariers elever vilket påverkat bådars utveckling till stor grad. Han understryker dock att bibliotekarieryrket i sig präglas av få konflikter och att de sällan gjort anspråk på andras områden då de haft tillräckligt mycket arbete själva. Denna brist på konkurrens har lett till att inga stora strukturella ändringar har behövt ske och därför har professionaliseringen av bibliotekarieryrket stagnerat. Abbott betonar dock att en ändring som bibliotekarier faktiskt eftersträvar är högre social status, något som Brante (2009; 2019) och Nolin (2008) också tar upp.

4.1.2 Brante

I "Vad är en profession?" lägger Thomas Brante (2009) fram sin egen definition av begreppet profession som lyder:

Professionella yrken är i något avseende organiserade, relativt autonoma bärare och förmedlare av samhällsligt sanktionerade, abstrakta kunskapssystem som ger dem förmågan att utföra handlingar som uppfattas som svåra, skickliga och värdefulla av allmänheten/klienten. (Brante, 2009, s. 28)

I likhet med Abbott (1988) är Brante (2009) dock tydlig med att begreppet inte ska ha en alltför tydlig eller snäv definition då det snarare riskerar att hämma forskningen rörande fenomenet. Likt Abbott (1998) gör han skillnad på professioner och semi-professioner (av Brante i senare texter kallat välfärdsprofessioner, vilket även är det begrepp vi har valt att använda) som bibliotekarieyrket tillhör. Några av skillnaderna ur ett socialt och organisatoriskt perspektiv beskrivs som följande:

- Medan de klassiska professionerna tillhör de högre mellanskikten tillhör välfärdsprofessionerna "mellan-mellanskikten".
- De är i större utsträckning organiserade som traditionella fackförbunden som yrkesförbund.
- De har lägre autonomi i förhållande till både politik och andra professioner, de är betydligt mer styrda.
- De har varit mindre framgångsrika, och ibland mindre intresserad av, att "stänga" (social closure) sina jurisdiktioner eller yrkesområden genom att sträva efter yrkes- eller kunskapsmonopol.
- Välfärdsprofessionella är fler i antalet; de expanderar starkt i och med uppbyggnaden av välfärdsstaten.
- Utbildningen är inte lika specialiserad utan i större utsträckning tvärvetenskaplig. (Brante et al., 2019, s. 29)

Brante (2009) förklarar autonomi som ett begrepp som kan innebära flera saker och innehålla flera olika aspekter av praktiken och som handlar om yrkesutövares utrymme att fatta självständiga beslut. Han beskriver tre olika former av autonomi där den första formen gäller förutsättningarna för verksamheter, det vill säga i exempelvis ekonomiskt eller politiskt avseende. Den andra formen innefattar organiseringen av professionens arbete, vars villkor bestämmer graden av autonomi i relation till externa intressen och makthavare. Den tredje formen av autonomi kallar Brante för intern autonomi och handlar om styrning inom den professionella praktiken.

Även Brante et al (2019) använder sig av begreppet jurisdiktion, precis som Abbott (1988). Abbott menar att det inte är alla professioner som vill ha kontroll över alla delar av professionen, vilket Brante et al. (2019) beskriver som ett möjligt problem för världsfärdsprofessioner genom att inte sträva efter yrkes- eller kunskapsmonopol. Välfärdsprofessioner finns oftast i den offentliga sektorn och får sällan några samhällsliga belöningar i form av hög

status eller höga löner. Brante et al. menar att på grund av de låga lönerna har det varit möjligt att hålla kvar föreställningen att "kall" är ett centralt professionellt attribut för världsfärdprofessionerna.

Liksom Abbott (1998) gör en åtskillnad på profession och semi-profession genom att göra det till en skillnad mellan män och kvinnor gör Brante et al. (2019) en liknande koppling när de argumenterar för användandet av begreppet välfärdspension i stället för semi-profession. Semi-professioner är i hög grad kvinnodominerande yrken och användandet av ordet "semi" är ett manligt sätt att underordna kvinnor. Att använda "semi" ger även intrycket att yrket inte är lika värdefullt som klassiska professioner eftersom ordet i sig betyder "halv" (Brante et al., 2019). Utvecklingen av begreppet är intressant och kan även den säga något om yrkesgruppens status, även om semi-profession fortfarande används för att beskriva kategorin i viss litteratur. Som ett exempel på den förhållandevis låga status som bibliotekarier erhåller så genomfördes det 2002 en enkätundersökning där personer skulle "Ange för varje yrke hur det värderas i samhället vad gäller status" genom att placera 100 olika yrken på en skala mellan 1–9. Av dessa 100 yrken var 37 så kallade professionella yrken. Resultaten visade att bibliotekarieryrket hamnade på 64:e plats där enbart forskollärare hade lägre rankad status av de professionella yrkena i listan (Brante et al., 2015).

Gällande professionella yrkens status och prestige i förhållande till kunskap menar Brante (2009) att det framför allt är kulturellt styrt, vilket går att se på den status som särskilda yrken har ansetts ha under vissa historiska tider. "Maktförhållanden och situation bestämmer vilka värden och vilka kompetenser som uppfattas som de viktigaste i ett samhälle under en viss period, vilket i sin tur påverkar statusordningen mellan professioner" (Brante, 2009, s. 26). Brante menar även att professionell status är kopplat till den kulturella uppfattningen eller perceptionen av professioner, vilket relateras till hur mycket osäkerhet en profession hanterar i sitt yrke. Osäkerhet karaktäriserar det moderna samhället och att anlita en professionell person kan ses som ett sätt att minska osäkerheten. Genom det här synsättet framträder den professionella som en "hjalte" (Brante, 2009).

Brante (2009) skriver även om professioner och förtroende och menar att framgångsrika professioner har ett starkt förtroende som baseras på allmänhetens uppfattning om dess betydelse och svårigheter. Förtroendet för kåren som helhet är viktig för en profession och det finns olika sätt på vilket det förtroendet underbyggs. Bland annat genom inrättandet av etiska kommittéer och vad Brante beskriver som en allmän kollegialitet och en sträng yrkesidentitet.

4.1.3 Nolin

I rapporten "In search of a new theory of professions" (Nolin, 2008) ställer sig Jan Nolin kritisk mot tidigare professionsteoretisk forskning. Enligt honom så har forskningen främst fokuserat på professionalisering, en helt annan process som är långt mer heltäckande, än professionerna själva. Dessutom har en del forskning förespråkat en "one size fits all" för professioner, medan de i verkligheten är alldeles för olika för att det skulle fungera. Historiskt sett så har de professioner med högst status, alltså yrken inom juridik och medicin, ansetts vara modellen för hur en profession ska se ut. Vilket lett till att professioner som inte uppfyller samma mål inte når samma status men också ständigt blir påmind om vad de ska sträva efter för att kunna få högre status. Precis som Abbott (1988) och Brante et al. (2019) så påpekar Nolin (2008) att de är just semi-professioner, som är kvinnodominerade, som har lägre status än de traditionella yrken som domineras av män. Nolin (2008) förespråkar därför att forskningen måste utvecklas, för att den professionella kvaliteten i praktiken ska kunna höjas.

För att öppna upp definitionen av vad en profession är så baserar Nolin (2008) sin definition av begreppet på tre kriterier. Dessa är:

- At least three year academic education program
- Lifelong vocational training
- Professional association (Nolin, 2008, s. 31)

Nolins (2008) definition av begreppet särskiljer inte professioner baserat på tradition, typ av arbete eller status, utan enligt honom så är det som verkligen särskiljer professioner från andra yrkesgrupper att de fortsätter att utvecklas i sin yrkesroll under hela sina yrkesliv. Det handlar därför inte om att lära sig ett hantverk och sedan utöva endast den kunskapen för resten av ens karriär, utan utvecklingen måste hela tiden sträva efter att gå framåt. Denna mer öppna definition av begreppet innefattar därför advokater såväl som bibliotekarier.

Nolin (2008) menar att professionella ständigt ska eftersträva att öka kvaliteten i sitt arbete såväl som i sin professionella identitet. Enligt Nolin bör välfungerande professioner präglas av tre attribut: expertis, service och autonomi. Detta för att samhället behöver experter som kan hjälpa oss med det vi själva inte kan eller behärskar. För att detta ska kunna ske så behöver vi dels människor som besitter den kunskap som efterfrågas, men enligt Nolin (2008) så behöver vi även ge dessa experter en viss grad av autonomi så att de kan utöva sitt goda omdöme och på så sätt påverka vårt samhälle positivt. Snarare än att monopolisera kunskap och marknader, likt det som Abbott (1988) talar om, anser Nolin (2008) att professioner ska utveckla sin kommunikation med andra professioner. Konkurrens är viktigt, men samarbete är ännu viktigare.

För att detta ska fungera så är det av största vikt att utbildningen håller de mått som samhället ställer. Nolin (2008) hävdar att enligt den traditionalistiska synen som råder på professioner så är den akademiska utbildningens primära syfte inte att ge en kunskap, utan snarare att tillförse personer med status och legitimitet i sin förmodade kunskap. Enligt Nolin (2008) så är professioner därför respekterade för den kunskap som de antas ha, snarare än kunskapen de i verkligheten besitter. Här menar dock Nolin (2008) att lärosäten har ett ansvar att höja kvaliteten och att förse eleverna med reell kunskap och kompetens som de kommer kunna ha användning för i praktiken. Skulle man vara framgångsrik i detta så höjs även status för professionen som helhet. Men det bygger även på att det finns tydliga strukturer som binder samman utbildning, professioner och yrkesorganisationer.

4.1.4. Studiens teoretiska utgångspunkter

Abbott (1988; 1998) och Brante (2009; 2019) delar synen på välfärdsprofessioner (semi-professioner), där Brantes resonemang och teorier kan ses som en förlängning och utveckling av Abbott i det perspektivet. Båda ser professionella yrken som bärare av kunskapssystem och använder begreppet jurisdiktion för att förklara kunskaps- och yrkesmonopol inom professioner. Samtidigt som de olika teoretikerna använder flera liknande begrepp har Brante utvecklat sin egen teori som vi tar med oss in i analysen, framför allt hans syn på status samt hans förklaring av begreppet autonomi som vi tycker ger intressanta perspektiv på bibliotekarieprofessionen.

Nolin (2008) breddar begreppet profession och menar att det som skiljer professioner från andra yrken är att de fortsätter att utvecklas i sin yrkesroll under hela sina yrkesliv. Även om Nolin benämner välfärdsprofessioner så gör han inte samma uppdelning av professioner som Abbott och Brante, utan diskuterar snarare välfungerande professioner och vad som definierar dem. Ett annat intressant perspektiv som vi tar med oss in i analysen är samarbeten mellan olika yrkesgrupper, vilket Nolin menar är av större vikt än konkurrens. Det är en skillnad mot framför allt Abbotts teori där konkurrensen inom systemet och kampen om jurisdiktionen inom olika professioner är kärnan i hans teori.

I de fall som våra teoretiska utgångspunkter står i kontrast till varandra så finner vi det intressant att se hur våra informanter ger uttryck för respektive ståndpunkt. Vi ser det därför inte som ett problem för studien i sig att ha med teorier som inte är förenliga med varandra på alla punkter.

5. Metod

Då denna studie främst intresserar sig för skolbibliotekariers upplevelser kring företeelsen lästid har vi valt att använda oss av kvalitativ metod, semistrukturerade intervjuer, vid insamling av studiens empiri. För att analysera materialet använder vi oss sedan av tematisk analys. Nedan följer en argumentation av våra valda metoder samt en redovisning av vårt urval och våra etiska överväganden.

5.1. Val av metod

En studie med intresse för skolbibliotekariers möjlighet till lästid kan bygga på kvalitativa data såväl som kvantitativa data. Kvantitativa data används främst när syftet med studien är att visa på samband och dra generaliseringar. Enligt Bryman (2018) lämpar sig dock kvalitativa studier bättre än kvantitativa om intresset ligger i att ta reda på vad en avgränsad grupp personer har för åsikter och ståndpunkter. Om syftet hade varit att testa en teori eller att svara på en fråga som "Hur många skolbibliotekarier i Sverige har lästid på arbetstid?" hade en kvantitativ metod, som enkäter, varit passande. Då vår studie snarare undersöker uppfattningar kring lästid på arbetstid är det vår uppfattning att kvalitativ metod passar bättre, eftersom den tillåter oss att undersöka frågan mer på djupet.

Utöver detta så lämpar sig kvalitativa studier väl om det sedan tidigare inte finns så mycket forskning kring ämnet (Bryman, 2018). Utifrån vår litteraturgenomgång är det tydligt att det inte skrivits mycket rörande skolbibliotekariers lästid, vilket är anledningen till att vi har valt en kvalitativ metod. Detta tillåter studien att vara mer explorativ, i stället för att befintliga teser ska testas. Om intresse skulle finnas så kan resultaten av vår kvalitativa studie ligga till grund för kvantitativ forskning i framtiden.

5.1.1. Kvalitativa intervjuer

För vår studie har vi valt att använda oss av kvalitativa intervjuer för att samla in empiri då den är "speciellt väl lämpad för att ge insikt om informantens egna erfarenheter, tankar och känslor" (Dalen, 2008, s. 9). Intervjuer som metod har flera fördelar, inte minst är det ett effektivt sätt att få kunskap om människors uppfattningar och erfarenheter. Dalen (2008) beskriver intervjuers ändamål som "att få fram träffande och beskrivande information om hur andra människor upplever olika sidor av sin livssituation" (Dalen, 2008, s. 9). Det fanns dock andra metoder som vi övervägde under processens gång.

Att använda sig av fokusgrupper, det vill säga att föra ihop informanter för en gruppintervju, kan vara lämpligt för den här typen av studie. Dock fanns det en

farhåga att informanterna skulle kunna känna sig obekväma att dela med sig av den information vi efterfrågar inför andra och att informanterna snarare skulle kunna prata mer fritt under individuella intervjuer (Wibeck, 2000). Den här slutsatsen kom sig av att skolbibliotekarier i många fall arbetar själva på sin arbetsplats och inte alltid är delaktig i en självklar arbetsgrupp som sedan innan har delat med sig av sina erfarenheter med varandra. Det fanns även en farhåga att skolbibliotekariers olika förutsättningar skulle begränsa informanterna att dela med sig av sina eventuella förmåner eller begränsningar inför andra. Därför föll valet för den här studien på individuella semistrukturerade intervjuer.

Semistrukturerade intervjuer består oftast av färre, men öppnare, frågor än en strukturerad intervju. Vid semistrukturerade intervjuer lämnas det även rum för uppföljningsfrågor som kan uppstå under intervjuens gång (Alvehus, 2013). Att utforma en frågeguide är en arbetskrävande process som kräver mycket eftertanke. Frågeguiden tar avstamp i studiens syfte och problemformulering. Målet är att lyckas arbeta fram centrala teman som tar sig uttryck i frågor att ställa till intervjupersonerna (Dalen, 2008). Frågorna i vår frågeguide (Se Bilaga 1) är relativt tydliga och många till antalet, för att vara en semistrukturerad intervju, men vi har samtidigt varit öppna för att ställa uppföljningsfrågor och anpassa oss efter vad som tas upp under varje enskild intervju.

5.2. Urval

Alvehus (2013) gör skillnad mellan homogent och heterogent urval. Homogent urval gör det enklare att dra jämförelser mellan informanter medan heterogent urval bidrar till en bredare insikt i fenomenet som studeras. För vår studie har vi valt att använda oss av ett heterogent urval. Wildemuth (2017) använder begreppet "purposive sampling" för att beskriva samma typ av urvalsmetod. Vissa personer ur en population väljs ut på grund av sina olika egenskaper för att få ihop ett urval som kan representera populationen i form av centrala tendenser och varierande egenskaper. Enligt Bryman (2018) innehåller de flesta kvalitativa undersökningar ett visst mått av målstyrt eller målinriktat urval, då urvalet genomförs utifrån målet med forskningen. Eftersom forskaren i viss mån själv styr urvalet utifrån sin egen expertis inom området kan det uppstå partiskhet (Wildemuth, 2017), något som vi har haft i beaktande under urvalsprocessen. På grund av att urvalet är styrt, och inte ett slumpmässigt, går det inte heller att generalisera för en hel population (Bryman, 2018).

Empirin för studien består av intervjuer med åtta skolbibliotekarier från olika kommuner i Sverige. För att få ett heterogent urval var vi tidigt i urvalsprocessen intresserade av var informanterna arbetade och vilken typ av skola de var kopplade till för att stämma av att så många olika skolbibliotekariegrupper var representerade i materialet. Vi har däremot inte tagit hänsyn till anställningsform eller tjänstgöringsgrad i urvalet.

Informanterna arbetar på integrerade skol- och folkbibliotek, gymnasiebibliotek, grundskolebibliotek samt friskolebibliotek i olika kommuner. Både landsort och stad finns representerade i urvalet. Vi sökte även efter en skolbibliotekarie på ett friskolegymnasium men hittade ingen som visade intresse. Som vi nämner i bakgrunden av vår studie så verkar väldigt få friskolegymnasium ha ett skolbibliotek, vilket gör det till en liten urvalsgrupp.

Det kan vara komplicerat i en kvalitativ studie att veta hur stort ett urval behöver vara för att göra det möjligt att svara på sina forskningsfrågor. Mättnad i data är ett begrepp som används inom akademien när inga nya resultat framkommer i studien (Bryman, 2018). Vi beslutade oss för att intervjua åtta skolbibliotekarier, men med förbehållet att det kunde krävas fler eller färre för ett användbart resultat.

5.2.1. Informanter

För att säkerställa att informanterna hålls anonyma har varje intervjuad person fått en pseudonym som konsekvent används i materialet. Nedan följer en kort beskrivning av varje informant.

Katarina - Arbetar på en stor kommunal gymnasieskola i en mindre tätort.

Alicia - Arbetar på en stor fristående grundskola i ett storstadsområde.

Sofia - Delar sin tjänst mellan tre olika kommunala grundskolor i ett storstadsområde.

Beatrice - Arbetar på ett mellanstort kommunalt gymnasium i en mindre tätort.

Matilda - Arbetar på ett integrerat skolbibliotek på landsbygden.

Malin - Delar sin tjänst på tre olika kommunala grundskolor i en större stad.

Lena - Arbetar på en mellanstor kommunal gymnasieskola i en större stad.

Cecilia - Arbetar på ett integrerat skolbibliotek i en mindre tätort.

5.3. Genomförandet av intervjuerna

När det kom till att genomföra intervjuerna såg vi det som en styrka att våra två då det möjliggjorde för oss att effektivisera den delen av arbetet och dela upp intervjuerna mellan oss. Detta ledde till att vi höll i fyra intervjuer vardera. För att testa intervjuguiden genomfördes en pilotintervju med en annan skolbibliotekarie som inte tillhör de informanter som utgör vårt urval. Efter att ha genomfört denna så gjordes det mindre justeringar inför de intervjuer som senare skulle utgöra vår empiri för studien. Under intervjuernas gång så följdes intervjuguiden, samtidigt såg vi till att addera följdfrågor när resonemang av särskilt intresse kom på tal under respektive intervju.

Samtliga intervjuer för studien har skett online, genom att använda Zoom och Google Meet. Att använda sig av intervjuer online har flera fördelar enligt Bryman (2018). De är dels mer flexibla och lättare att boka om än personliga möten, dels mer effektiva både i förhållande till tid och pengar eftersom man slipper resor. Att utföra intervjuerna online har möjliggjort för oss att intervjua skolbibliotekarier från olika delar av landet, något som troligtvis inte hade varit möjligt om vi hade varit bundna till fysiska möten.

En annan fördel som Bryman (2018) tar upp är att det inte finns några indikationer på att man inte skulle kunna skapa en tillitsfull relation även om man inte ses för ett fysiskt möte. Det finns ändå potentiella nackdelar att ha i åtanke när man genomför intervjuer online. Inte minst så blir intervjun mer sårbar för tekniska problem som kan uppstå och påverka intervjun (Bryman, 2018). Det gäller även att man som forskare använder sig av tillförlitliga sätt för att spela in intervjun, för att säkerhetsställa att GDPR uppfylls. Att använda Zooms egen funktion för att spela in samtalet är oproblematiskt då Högskolan i Borås har en egen Zoom-klient som är helt skild från det publika Zoom-molnet. När en intervju skedde över Google Meet, som högskolan inte är en klient hos, såg vi till att spela in intervjun med egen mobil i stället, för att materialet inte skulle hamna på Googles egna servrar.

5.3.1. Transkribering

Efter att intervjuerna genomförts så transkriberade vi vårt inspelade material. Bryman (2018) menar att det finns flera fördelar med att spela in och transkribera intervjuer. Bland annat medför det att det ger transparens till forskningen (andra forskare kan granska materialet), att det går att bemöta anklagelser om att analysen har påverkats av forskaren, att forskaren kan lyssna flera gånger på intervjupersonens svar och då även underlätta för en noggrannare analys av vad personen sagt under intervjun.

Vi har valt att transkribera de intervjuer som vi själva har genomfört. Enligt Kvale och Brinkmann (2014) lär sig forskare mycket om sin egen intervjustil när de transkriberar sina egna intervjuer: "i viss utsträckning bär de med sig de sociala och emotionella aspekterna av intervjusituationen under utskriften och har därmed redan inlett analysen av meningen i det som sades" (Kvale och Brinkmann, 2014, s. 221).

Det finns flera olika sätt att transkribera material och det finns vissa val som man ställs inför innan transkriberingen börjar. Exempelvis om det ska återges ordagrant eller ha en mer formell skriftspråklig karaktär? För att kunna göra språkliga jämförelser mellan intervjuerna är det bra om forskarna använder sig av samma tillvägagångssätt i arbetet när det är fler än en person som ska transkribera materialet (Kvale & Brinkmann, 2014). För våra egna

transkriberingar har vi valt att ligga så nära informanternas egna ord som möjligt. Vi har dock valt att skriva ut “de” och “dem” i stället för “dom” eller “sådana” istället för “såna” för att underlätta för läsaren. Då vi snarare är intresserade av att analysera vad informanterna har att säga än hur de uttrycker sig så har stakningar och upprepningar inte skrivits ut i transkriberingen.

5.4. Tematisk analys

Det empiriska materialet för uppsatsen utgörs av transkriberad text från de åtta intervjuerna som har genomförts för studien. Materialet består av ett 60-tal sidor text bestående av frågor och svar som ställdes vid intervjutillfällena för de åtta informanterna. För att analysera vår empiri har vi använt oss av tematisk analys. Virginia Braun och Victoria Clarke (2022) utgår i sin bok *Thematic Analysis. A Practical Guide* från något som de kallar för reflexiv tematisk analys vilket är ett begrepp som vi har tagit i beaktande under arbetets gång. Begreppet reflexivitet förklaras som att du som forskare ska anta en kritisk reflektion på din roll som forskare i arbetet med tematisk analys. “Reflexivity involves a disciplined practice of critically interrogating what we do, how and why we do it, and the impacts and influences of this on our research” (Braun & Clarke, 2022, s. 5).

Vid användandet av en kvalitativ analysmetod framträder ofta olika teman under själva arbetets gång i och med att det insamlade materialet växer. Braun och Clarke (2022) menar att reflexiv tematisk analys inte ska ses som en strikt linjär process. Att låta arbetet gå bakåt och framåt är inte bara en del av den tematiska analysprocessen utan det är även viktigt för att det ska bli ett bra utfall. Processen i reflexiv tematisk analys består av sex faser: bekanta sig med materialet; kodning; generera de första temana; utveckla och granska teman; förfina, definiera och namnge teman; börja skriva, helst tidigt i processen.

Braun och Clarke (2022) menar att det är en fördel att ha forskningsfrågorna i beaktande vid skapandet av teman, men det innebär samtidigt inte att de teman som framkommer i analysen ska ge direkta svar på forskningsfrågorna. Under kodningens gång har vi använt oss av olika färgmarkeringar i dokumentet för att markera stycken som visar på liknande sammanhang, som uttrycker vissa ståndpunkter eller som visar på specifika situationer för att sedan placera in dem under ett huvudtema eller dess underkategorier. Enligt Ryan och Bernard (2003) är det ett vanligt tillvägagångssätt att använda olika färgmarkeringar i materialet för att upptäcka olika teman. I vissa fall har vi varit överens om styckets placering medan det i andra fall har diskuterats fram.

En tematisk analys är i mångt och mycket ett subjektivt angreppssätt men i och med att vi är två personer som analyserar och diskuterar materialet ökar objektiviteten i arbetet (Nowell et al., 2017). Att vara två eller fler som studerar och analyserar innebär att det är flera par ögon som granskar materialet, vilket

underlättar arbetet med att koda materialet, hitta kopplingar och se teman. Samtidigt blir det en mer böljande process, där vi som två olika personer med olika erfarenheter får möjlighet att diskutera och argumentera för våra betraktelser i materialet. Det går att koppla till det som Bryman (2018) beskriver som pålitlighet inom kvalitativ forskning. Det innebär att man genom granskning av kollegor säkerställer att det skapas en fullständig redogörelse för alla faser i forskningsprocessen, som bland annat forskningsfrågor, urval, intervjuutskrifter och beslut gällande analysen.

Kodning är en systematisk process vilket innebär att forskaren måste ha väl kännedom om sitt material. Ord och stycken i materialet kodas för att ge mening; vissa ger mening på ett väldigt löst sätt, andra ger en smalare mening medan annan text inte kodas alls eftersom den inte är relevant för forskningsfrågorna (Braun & Clarke, 2022). Under det tematiska arbetet har vi framförallt letat efter repetitioner samt likheter och skillnader i de olika intervjuerna. Repetitioner är ett av de enklaste sätten att identifiera teman, ju oftare samma begrepp förekommer i en text, desto mer sannolikt är det ett tema, medan likheter och skillnader är att göra systematiska jämförelser mellan den insamlade datan (Ryan & Bernard, 2003). Som arbetsmetod har vi, förutom färgmarkering, använt oss av en mer dataorienterad variant av det Ryan och Bernard kallar för "cutting and sorting". Vi har identifierat passager och uttryck som framstår som relevanta och sedan parat ihop dessa och på så sätt skapat teman.

Teman som utvinns för en kvalitativ analys kan antingen komma från det egna empiriska materialet (induktivt), från redan etablerade begrepp som används i tidigare studier av fenomenet (deduktivt) eller i en blandning av de här två angreppssätten (Ryan & Bernard, 2003). För den här uppsatsen har vi framför allt närmat oss materialet utifrån en induktiv ansats. Det vill säga, de olika teman som används för analysen har framträtt genom det egna insamlade empiriska materialet. Samtidigt har vi i kodningsarbetet haft med oss teorier och utgångspunkter som förekommer i litteraturgenomgången. Om forskaren vill ha svar på erfarenhet, perspektiv och deltagarnas betydelse kan en mer induktiv ansats vara en väg att gå menar Braun och Clarke (2022), samtidigt som de förespråkar ett mer öppet förhållningssätt till användandet av de här två förhållningssätten.

Genom den tematiska analysen har fyra huvudteman framträtt i materialet. Dessa är: *skolbibliotekariers och skolbibliotekens olika förutsättningar; förväntningar på och fördomar om skolbibliotekarier; frihet kontra styrning samt synen på den egna läsningen i arbetet*. Inom alla huvudteman ingår flera delteman som framgår i inledningen under respektive tema. Vi har trots det undvikit att dela upp analysen i delrubriker för att få en mer sammanhängande text. Våra fyra teman har framträtt genom kodningsprocessen men även i samverkan med forskningsfrågorna och tidigare forskning. Alla teman i

resultatet har gemensamma beröringspunkter och samverkar med varandra. Under kodningsprocessen har det visat sig att flera stycken och citat har passat in under flera teman, vilket har gjort att vi ibland fått göra en avvägning och diskuterat oss fram till var det rent tematiskt passar bäst in. Vi har valt att ha med många citat i vår resultatredovisning för att vara transparenta i vår analys av materialet. Vi har även, i största möjliga mån, försökt att inte vara alltför fragmentiserande i vår redogörelse, utan använt hela eller stora delar av citat.

5.5. Etiska överväganden

Vid alla forskningsstudier finns det ett antal etiska överväganden att ta i beaktning och som forskare är det av stor vikt att vara medveten om det etiska ansvar det innebär. Enligt Bryman (2018) finns det ett antal etiska principer som ska följas: deltagarna i ens studie ska inte lida skada; de ska inte utsättas för bedrägeri; viktig information ska inte undanhållas dem och vi som forskare ska inte inkräkta på deras privatliv.

Det är främst de sistnämnda punkterna som har varit av vikt för vår studie. Inför varje intervju så har våra informanter informerats om syftet för studien och vad som förväntas av deras deltagande. Samtyckesblanketter har distribuerats, skrivits under och samlats in från samtliga informanter. Efter att ha genomfört intervjun så har vi sparat deras personliga information separat från intervjuernas material samt använt pseudonymer. Vi har inte heller skrivit ut personnamn eller ortsnamn som kommit upp under intervjuerna för att värna informanternas anonymitet.

I kommunikationen med informanterna är det viktigt att vara tydlig med att vi ska göra vårt yttersta för att säkerställa att informanterna hålls anonyma, men det är även viktigt att vara öppen med att absolut anonymitet inte är något som går att utlova (Vetenskapsrådet, 2017). I vår intervjuguide har vi ställt flera frågor som skulle kunna undanröja informanternas anonymitet, vilket är varför inte all information som informanterna har delat med sig av kommer att redovisas i uppsatsen.

Enligt Dalen (2008) kan forskare som känner solidaritet för sina intervjupersoner utgöra ett metodproblem. Detta sker särskilt när forskare har valt att studera ett ämne som de själva berörs av. Vi som skriver denna uppsats arbetar båda som skolbibliotekarier vid sidan av våra studier, så denna problematik som vi undersöker i studien är absolut något som ligger oss nära. Solidaritetsproblem är något som kan komma att påverka både tolkningen och framställningen av det insamlade materialet. Dalen skriver: "Gränsen mellan vad som bör förmedlas och vad som får förmedlas och vad som kan gömmas i forskarens hjärta eller skrivbordslåda kan vara svår att dra" (Dalen, 2008, s. 19). Denna problematik är något forskare bör vara medvetna om då den ställer särskilda krav på forskaren i sitt närmande av materialet. För vår egen del har det inneburit att vi försökt hålla ett visst avstånd till materialet vi studerar. Men

vi anser också att denna närhet även har varit till vår fördel då vi haft en förståelse för ämnet vi studerar. Detta har vi dragit nytta av, inte minst när det gällde de följdfrågor som ställdes under respektive intervju när informanterna berättade om sina upplevelser och erfarenheter.

6. Resultat och analys

I följande avsnitt redovisas det empiriska underlag som samlats in genom våra åtta intervjuer, vilket presenteras utifrån fyra identifierade huvudteman. Under det första temat presenteras olika förutsättningar som de intervjuade skolbibliotekarierna har för att bedriva sin verksamhet. I det andra temat beskrivs olika förväntningar som informanterna har på sitt eget arbete samt vilka fördomar de möter i tjänsten. I det tredje temat beskrivs de olika förhållningssätt som informanterna har till sina chefer och ledning samt vad det innebär för deras verksamhet. Det fjärde och avslutande temat handlar om informanternas syn på sin egen läsning.

Vi har valt att ha alla våra informanternas citat som blockcitat, även de som är korta. Detta är för att underlätta för läsaren att urskilja det som är sagt av informanter och det som är vår analys av materialet.

6.1 Skolbibliotekariers och skolbibliotekens olika förutsättningar

Efter att ha gått igenom materialet från intervjuerna står det klart att informanternas förutsättningar skiljer sig avsevärt. I och med att villkoren för deras arbete ser så pass olika ut är det för oss tydligt att det påverkar deras förutsättningar för läsning på arbetstid. Dessa olika förutsättningar tar uttryck på varierande sätt varpå materialet som samlats in faller under olika underkategorier. För detta tema har vi med material som rör: informanternas olika förutsättningar i form av bemanning, arbetsuppgifter och lästid; hur informanterna jämför sig andra; att biblioteken är personbundna samt att det finns en avsaknad av nationella lagar och direktiv som möjliggör att det så olika ut.

Om man ser till bemanning så är det flera av våra informanter som antingen jobbar deltid som skolbibliotekarie eller delar sin tjänst mellan flera olika skolor. De som har en heltidstjänst, på 100%, på ett och samma skolbibliotek arbetar helt ensamma. Antalet elever som de ansvarar över skiljer sig mycket åt. Som exempel så arbetar Lena heltid på en gymnasieskola med ca. 700 elever, Cecilia har en 40% tjänst på en låg- och mellanstadieskola med ca. 230 elever medan Malin delar sin heltidstjänst på tre grundskolor med ett totalt elevantal på ca. 1000 elever.

Av dem som har avtalad lästid skiljer det sig åt hur den är utformad. Katarina har fem timmar i veckan att ta ut och Sofia har två timmar i veckan plus åtta läsdagar per år, medan Beatrice har tio läsdagar att ta ut varje läsår samtidigt som hon får ta ut den lästid hon behöver under veckorna. De allra flesta håller dock med om att de både vill och behöver mer tid. Hälften av informanterna

har inte någon avtalad lästid i sin tjänst, men har genom muntliga avtal lov att läsa på arbetet genom att det finns förtroende mellan bibliotekarien och chefen. Lena hinner inte läsa alls under arbetstid och läser därför mycket på sin fritid i stället, men har genom en inofficiell överenskommelse med sin chef fått lov att ta ut den tiden som hon läser hemma som flexitid. Trots att flera har lästid så är det inte alla som upplever att det finns tid till det på grund av andra arbetsuppgifter. Två av informanterna uttrycker att bristen på tid under arbetsdagen är anledningen till att de inte läser på arbetstid.

Det kan vara så att ibland börjar man dagen med att tänka att idag ska jag läsa lite i den här boken men man hinner liksom inte. Det är alltid något annat som händer. (Lena)

På jobbet, ingenting knappt. Nej, det skulle jag säga. Nej, det gör jag inte. Jag upplever nog inte, jag är så uppbunden till biblioteksbesök och MIK-lektioner och så, så att på en daglig basis generellt inget. (Sofia)

Att Sofia ägnar sin tid till MIK-relaterade arbetsuppgifter är ytterligare en aspekt där informanterna skiljer sig åt och är en arbetsuppgift som traditionellt sett inte skolbibliotekarier ägnat sig åt. Abbott (1988) belyser dock att teknologi, politik och sociala aspekter förändrar och omfördelar arbetsuppgifter, något som man kan se när det gäller MIK för skolbibliotekarieprofessionen. Sofia och Matilda berättar att de båda arbetar med MIK medan både Cecilia och Alicia säger att de inte alls jobbar med MIK utan att de ägnar sig helt åt litteratur- och läsfrämjande verksamhet. För Cecilia handlar det om att det inte hinns med mer på hennes 40% tjänst medan Alicia ställer sig kritisk till varför skolbibliotekarier ens ska ägna sig åt annat än just läsfrämjning. Alicia skiljer sig från resten av informanterna i hennes litteraturförmedlande arbete då hon är den enda som inte ägnar sig åt bokprat och klassrumsbesök. Hon undviker även att ta in hela klasser till biblioteket utan ger i stället lästips till mindre grupper eller enskilda elever som kommer till biblioteket. Alla de andra informanterna ägnar sig åt bokprat ute i klasser och bibliotekarierna berättar att det ofta är bokpraten som kräver mest lästid.

Informanterna uttrycker också att vilken typ av skola de arbetar på spelar in i behovet av lästimmar. De skolbibliotekarier som har yngre målgrupper berättar att de hinner läsa fler böcker på relativt kort tid. Alicia och Cecilia läser helst böcker för yngre barn och bilderböcker på arbetstid då de går snabbt att beta av. Medan Lena, som arbetar på gymnasieskola, uppger att det tar 4–5 timmar för henne att ta sig igenom en bok som hon sedan kan använda i tjänsten. Malin, som arbetar på grundskola och således läser relativt korta böcker, är medveten om att förutsättningarna är olika beroende på vilka elever som skolbibliotekarien arbetar gentemot:

Ju högre åldrar man jobbar med ju längre tid tar det ju att läsa men jag som jobbar mest med de yngre, det går ju ganska snabbt, oftast. (Malin)

Flera av informanterna uttrycker missnöje över de olika förutsättningar som finns på skolbibliotek. Flera ger "skräckexempel" från andra skolbibliotek som de har stött på under samtal med andra skolbibliotekarier i sina nätverk, men de ger även exempel på andra skolbibliotekarier som har bättre avtal än de själva. Exemplet används av informanterna för att visa på att det finns andra som har det värre än de själva men ibland även som motivation för att själva få bättre förutsättningar. Beatrice berättar att hon innan sin senaste anställning som skolbibliotekarie på den gymnasieskola hon för närvarande arbetar på, ringde runt till andra skolbibliotekarier för att se om de hade lästid och i så fall hur mycket. Vid intervjutillfället ställdes frågan om alla hon pratade med hade lästid varpå hon svarade:

Nej. Nej, inte alla. Utan det var ju, de fick ta lästimmar när de skulle ha ett bokprat ungefär, läsa in sig på någon enstaka bok och sen så fick man ju, ja undersöka själv, alltså, med andra medel vad boken handlar om, för, det säger sig självt att man inte hinner läsa alla böcker man tipsar om, tyckte de då. Och rektorerna tyckte att, nä men det finns så mycket annat de skulle kunna göra med tiden, än att sitta och läsa. Så det blev fritidsläsning för deras del. Och det är snett. (Beatrice)

I och med att det är olika förutsättningar på biblioteken så leder det till olika förutsättningar även för elever. Detta blir tydligt för skolbibliotekarier när de mottar elever från olika skolor. Beatrice fortsätter berätta att det ser väldigt olika ut på de grundskolor som hennes elever kommer ifrån:

De [andra skolbibliotekarier] tycker det är jätteskönt att det väl fungerar här och jag tycker det är hemskt att det inte fungerar där. För att det är svårt att få läsare av elever som inte har läst särskilt mycket och har haft mycket med ett bibliotek att göra när de går i grundskolan och så ska man få dem att läsa när de kommer hit. Det är jättesvårt. Så det märks tydligt när de kommer från en viss skola som inte har ett bemannat bibliotek. De har inte samma läsvana, de har inte samma inställning till böcker. (Beatrice)

Att det är så pass ojämn kvalitet skolor emellan får reella konsekvenser för barnen och deras förutsättningar för att bli läsande individer. Även Katarina har märkt av de olika förutsättningarna som skolbibliotekarier har när hon har samtalat med kollegor. Hon beskriver samtidigt varför hon tycker det är så viktigt att alla skolbibliotekarier har lästid:

När jag träffar, vi har sådana här nätverk med gymnasieskolbibliotekarier och vi har också ett nätverk här i (...) med högstadieskolorna, och jag blir ju förskräckt av att höra hur lite tid de får till att förbereda och de flesta har ju ingen lästid, alls. Utan de får "sneaka" sig till lite det på lov och så, men inte så bestämt som vi har det. (Katarina)

De olika förutsättningarna som informanterna upplever kan kopplas till Abbotts (1988) teori om att skolbibliotekarieprofessionen befinner sig i den

diffusa periferin inom bibliotekarieyrket. Abbott (1988) menar att utvecklingen inom professionen har stagnerat i och med att konkurrensen inom yrkeskategorin har uteblivit, vilket har lett till att inga stora strukturella ändringar har behövt ske. Om det fanns en mer samrådande syn på skolbibliotek skulle det kanske innebära att de olika förhållandena inte var lika stora så som informanterna beskriver.

Att ha lästid i sin tjänst behöver inte automatiskt betyda att de har möjlighet att ta ut lästiden. Återkommande i intervjuerna med informanterna är att flera känner sig bundna till det biblioteksrum som de arbetar i, vilket i sin tur påverkar hur de arbetar. När de befinner sig i biblioteket ska de vara tillgängliga för elever vilket leder till att de helt enkelt blir störda av det som försiggår runt omkring dem.

När jag väl sätter mig ner för att läsa så vill man ju sitta i fred. Men då blir det så att någon kommer och då kan man inte säga "Nej, jag har inte tid, jag sitter och läser". Det skulle ju vara betydligt enklare om jag hade ett litet rum att gå undan i, men det finns inte utrymme till det. Tyvärr. Annars tycker jag att det ser ganska mysigt ut när någon sitter och läser i ett bibliotek. Jag tycker att man ska göra det. (Lena)

Det faktum att vissa av bibliotekarierna inte har möjlighet att stänga in sig, eller gå ifrån biblioteket, leder till att de inte kan läsa på arbetstid. Det är dock inte alla informanter som känner igen sig i det som Lena beskriver. Alicia berättar att hon inte har några problem med att läsa i biblioteket och att hon inte heller har något emot att bli störd medan Beatrice och Matilda berättar att det skiljer sig från dag till dag. Cecilia säger dock att hon gör all sin läsning på fritiden, för det finns helt enkelt inte tid till det under hennes arbetsdag. Detta är dock något som hon anser är problematiskt och menar att det egentligen är ett arbetsmiljöproblem:

Jag har funderat faktiskt om jag som skyddsombud kunde ta det ur den vinkeln. Det har jag börjat fundera på den senaste tiden. Egentligen är det ju en arbetsmiljöfråga. Varför ska vi göra en massa arbete på vår fritid? Vi förväntas ju inte göra något annat för biblioteket på vår fritid. (Cecilia)

Utifrån det insamlade materialet framgår det att våra olika informanter förhåller sig till vitt skilda förutsättningar i sina arbeten. Professioner som har hög autonomi är yrken som också ofta skiljer sig åt i sina förutsättningar, skillnaden här är att bibliotekarieyrket inte är ett en profession med särskilt hög autonomi (Brante et al., 2019). De olika förutsättningar som präglar skolbibliotekariers läsning är därför snarare en produkt av bristen på direktiv och riktlinjer gällande lästid. Om skolbibliotekarierna skulle tilldelas högre autonomi, vilket Nolin (2008) menar är en nyckelkomponent för välfungerande professioner, så är det möjligt att förutsättningarna fortfarande hade sett annorlunda ut. Skillnaden är att det då hade varit upp till var och en av bibliotekarierna att använda sitt goda omdöme till att spendera sin tid och sina

resurser på det som de anser gör störst nytta för verksamheten. På så sätt skulle kvalitén kunna öka, vilket Nolin (2008) framhåller är målet för välfungerande professioner.

6.2 Förväntningar på och fördomar om skolbibliotekarier

I det här avsnittet har vi valt att avhandla förväntningar som skolbibliotekarierna känner att de har på sig själva från andra. Dessa förväntningar kan tas i uttryck på olika sätt och det material som behandlas i avsnittet går in under följande underkategorier: fördomar från andra; förväntningar på sig själva (ofta påverkade utifrån andras fördomar och förväntningar); förväntningar på att vara tillgänglig; förväntningar de själva haft på sitt yrke från utbildningen (och hur detta skiljer sig från verkligheten).

I samtalen med informanterna så kommer det upp många fördomar som de får höra från andra som själva inte är bibliotekarier. Det målas upp en närmast karikatyrartad bild över en bibliotekarie vars hela liv kretsar kring böcker. Att bibliotekarier älskar att läsa, och således inte har något emot att även läsa på sin fritid, är den mest förekommande fördomen som kommer upp under intervjuerna.

Jo, men då är det ju lite det där att, att man inte kan förstå att man ska få läsa hemma, "För det gör väl du ändå, du är ju bibliotekarie" (...) Jag brukar säga att det finns säkert många bibliotekarier som inte läser alls på fritiden. För det ingår ju inte i yrkesrollen, det är bara något som har blivit att jobbar du på bibliotek så läser du mycket böcker. Men så måste det ju inte va. (Katarina)

Många läser hemma, inte för att det nödvändigtvis sagts rakt ut att de behöver läsa utan snarare för att de har en förväntning på sig själva att de ska vara pålästa. Den här pressen av att vara påläst är något som också tar uttryck i vad andra förväntar sig av dem och vad de får höra från andra. Malin berättar att hon blir svärmat av frågor rörande litteratur av andra lärare på skolan:

Alltså det är ju väldigt många, om man tänker som i personalrum på skolor och så, som liksom "Åh har du läst den" eller "Kan du tipsa mig om någon bok som du har läst" så, eller "Vi har en bokklubb, vilken bok ska vi läsa nästa gång?" eller, "Min son är 16 han vill inte läsa, har du något jag kan rekommendera till honom?" (Malin)

Gällande förväntan på sin lästid menar Cecilia att avsaknaden av lästid på arbetstid implicit innebär att det finns en förväntan, från chef och ledning, att de ska läsa på fritiden, i och med att de inte ges tid för detta i sin yrkesroll. Enligt Cecilia så finns det fördomar om att bibliotekarier alltid är tillmötesgående och sällan säger nej. De tar på sig arbete för att de vill göra ett bra arbete som gynnar sina elever, vilket leder till att mycket av det arbete som

de utför förblir osynligt då det inte alltid sker på arbetstid. Matilda menar att bibliotekarier behöver bli bättre på att säga nej och faktiskt visa upp hur mycket tid och möda som ligger bakom sitt arbete:

Jag tror det är viktigt att säga nej helt enkelt ibland. Att visa att vi står inte bara bakom disk och lånar ut böcker. Vi gör research på alla böcker vi köper in, vi köper in dem och vi lägger in dem i system. Vi sätter upp böcker, ja det gör vi självklart, men vi skyltar också och jag menar det är så mycket arbete som ingen ser att vi gör, som också tar tid. (Matilda)

Enligt Brante et al. (2019) är ett kännetecken för välfärdsprofessioner att de har varit mindre framgångsrika på att stänga sina jurisdiktioner genom att sträva efter yrkes- eller kunskapsmonopol. Matilda fortsätter med att ta upp det problematiska med att många som arbetar i skolbibliotek är utbildade:

Jag brukar säga att ett bibliotek inte är ett bibliotek om det inte är en bibliotekarie i det, för då är det bara ett rum med böcker och jag tycker det är extra viktigt i skolbiblioteksvärlden. Speciellt nu när vi har kommit till ett läge där det är många som är skolbiblioteksansvariga, med andra ord, de är inte ens bibliotekarier. Och bibliotekarieprofessionen i det stora hela har inte jätte hög status, det ser vi bland annat på att våra löner är inte jättehöga, ändå ska vi göra ett så stort arbete och vara en sådan viktig samhällsspelare. (Matilda)

Abbott (1988) menar att det är kampen om jurisdiktionen som konkurrensen mellan yrkesgrupper består av. Vilket för skolbibliotekarier kan kännetecknas av att det på flera skolor innebär att tjänsten innehas av en utbildad skolbibliotekarie eller lärarbibliotekarie, där lärare kan sägas ha tagit över delar av skolbibliotekariernas jurisdiktion. Precis som Matilda påpekar så bidrar osynliggörandet av arbetet till att bibehålla en relativt låg status för yrket och professionen i stort. Möjligtvis kan man relatera detta till Brantes (2009) resonemang om att osäkerhet utgör en viktig del av professionens status. Det finns en allmän uppfattning om att bibliotekarier ägnar sig mycket åt läsning och litteratur (trots att deras arbeten är långt mer varierande än så), ingetdera är något som skapar särskilt mycket osäkerhet. Läsning anses istället vara osynligt arbete:

Just läsning är en sådan grej att man anses inte göra något när man gör det. (Lena)

Men läsning anses också vara något som görs snarare för nöjes skull än till arbetet. Besökare eller lärare som kommer in i skolbiblioteket när de sitter och läser kan ofta fälla en kommentar likt "Ja det verkar ju vara så skönt att jobba på bibliotek och man kan sitta och läsa hela dagarna". Möjligtvis så är det denna upplevda fördom som gör det svårt för flera bibliotekarier att sitta och läsa på arbetet.

I föregående avsnitt talades det om att skolbibliotekarierna har olika förutsättningar gällande deras möjlighet att läsa på arbetet, men i vissa samtal uttrycks det snarare vara förväntningar på vad biblioteksrummet ska vara för plats och förväntningar på sin egen tillgänglighet som skolbibliotekarie, som hindrar dem från att läsa.

Jag läser hellre hemma för jag tycker också att det är lite svårt att koppla av att läsa på arbetet för sitter jag på biblioteket och läser så...det är så många som rycker och drar i en liksom, behöver hjälp med det och behöver hjälp med det. Så det blir så splittrad läsning. (Katarina)

Själva skolbiblioteket fungerar som kontor för flera av dem, vilket ibland gör det svårt att läsa på arbetstid eftersom biblioteket förväntas vara öppet stora delar av dagen. Även Sofia ger uttryck för att det är svårt att få ro till läsning i biblioteket. Hon har möjlighet att låsa in sig men väljer att inte göra det, för att hon känner att hon alltid behöver vara tillgänglig.

Nej, inte bekväm. Bekväm skulle jag nog kunna vara, men grejen är att jag blir störd hela tiden. Skolans värld, i alla fall denna skola, är en väldigt livlig plats och i genomsnitt så går det inte mer än fem minuter innan jag blir störd av någonting. Därför är det omöjligt att ta ut lästid på jobbet. Då måste jag i så fall vara hemma eller låsa här, som jag har gjort nu då men som jag aldrig gör eftersom jag alltid måste vara tillgänglig. I sådana fall skulle jag behöva låsa och stänga in mig liksom. (Sofia)

Även om informanterna själva är överens om att läsning är viktigt, vilket vi går in mer på i avsnitt 6.4, så verkar inte alla känna sig helt bekväma med att betrakta läsning som en "legitim" arbetsuppgift. Enligt Brantes (2009) definition så ägnar sig professionella yrken åt att utföra arbete som är svåra och värdefulla. Om andra betraktar läsning, särskilt av skönlitteratur, som en nöjesaktivitet så är det inte omöjligt att denna föreställning påverkar bibliotekariernas egen uppfattning om läsning. De låter andras fördomar och förväntningar påverka deras eget arbete, vilket gör det svårare att stå upp för sig själv och sin egen expertis.

När det kommer till förväntningar på deras litteraturförmedlande arbete så uttrycker få av informanterna att det finns några specifika förväntningar på att de ska utföra bokprat eller andra läsfrämjande projekt från ledningshåll eller lärare. Om det däremot finns förväntan från lärarnas håll så är det ofta något som skolbibliotekarien själv har skapat genom att vara ute kontinuerligt i klasserna. Katarina har själv skapat en handlingsplan som fungerar som ett riktmärke i sitt arbete och hon är ute i klasserna minst tre gånger i veckan. Även Sofia har en arbetsplan som skapats i nätverket med andra skolbibliotekarier som innebär att hon håller i bokprat i vissa årskurser varje termin.

Beatrice och Lena förväntas vara delaktiga i olika läsprojekt på skolan i vissa årskurser, men bokpratar eller boktipsar även för klasserna ofta efter förfrågan från lärare. Malin har flera klassbesök om dagen och träffar alla klasser på sina skolor varannan vecka. Matilda har som riktlinje två läsfrämjande aktiviteter per klass varje termin på mellanstadieskolan hon arbetar på, men menar att det ofta beror på lärarnas intresse om det blir av. Även på den skola som Cecilia är kopplad till är det lärarnas intresse eller behov som styr, men hon har märkt att det förväntas att hon bokpratar minst en gång per termin i en klass, en förväntan som har byggts upp genom hennes egen ihärdiga marknadsföring av biblioteket.

Förväntningar på vad biblioteket ska vara och användas till verkar spegla hur det används. Beatrice berättar att med hjälp av skolledningen så ska skolbiblioteket på hennes skola nu användas i pedagogiskt syfte. Att skolbiblioteket ses som en pedagogisk verksamhet är något som även andra informanter tar upp som en viktig aspekt, men det beskrivs som något som är svårt att införliva bland kollegorna på skolan. Det finns även flera informanter som upplever det som svårt att få till samarbete med alla lärare på skolan. Det är oftast samma lärare som initierar samarbete med skolbibliotekarien eller som besöker biblioteket med sina klasser. Katarina menar att det oftast är svensklärarna som söker samarbete medan lärarna på de praktiska programmen visar lite intresse. Även Matilda upplever att det endast är vissa lärare som har varit drivande i att besöka och samarbeta med skolbiblioteket. På en av hennes skolor kommer klasserna endast på hälften av sina inbokade besök till skolbiblioteket. Hon spekulerar i bristen på intresse hos vissa lärare:

Jag kan få upplevelsen att en del inte ser oss som en resurs utan kanske nästan känner att vi försöker konkurrera med dem men vi är ju en kompletterande resurs. Vi har ju andra saker som inte de är så insatta på och är ju till för att hjälpa och komplettera. (Matilda)

För Abbott (1988) är konkurrensen mellan professioner nyckeln i hans professionssystem medan Nolin (2008) menar att samarbete mellan professioner är viktigare än konkurrens, vilket det ovanstående citatet ger uttryck för. Här är det den för lärare påstådda konkurrensen med skolbibliotekarier som blir problematiskt. Matilda fortsätter med att i stället uppmuntra samarbete mellan professioner:

Vi behöver bli bättre på att samarbeta. Jag tycker inte att skolbibliotekarier i sig är dåliga på att samarbeta, jag tycker det är andra som kan ha svårt att samarbeta med oss. Jag tycker att vi borde se på skolor, exempelvis Högskolan i Borås, som utbildar både lärare och skolbibliotekarier, vart är samarbetet mellan linjerna? Kan man inte ha i alla fall en kurs tillsammans där man visar på samarbeten. (Matilda)

Matilda menar att samarbetet mellan lärare och skolbibliotekarier bör belysas redan under utbildningen. Ett påstående som ligger i linje med det som Nolin

(2008) förespråkar, att utbildningen ska förbereda en och förse en med reell kompetens som kan tas tillvara på i arbetslivet. Den här bristen på kunskap om vad skolbiblioteket är för något har Lena också märkt av under högskolestudierna. Enligt henne så anses skolbibliotekarieyrket vara en inkörsport till andra bibliotekariearbeten:

Just det att det blir, och det kanske högskolan tar upp nu, men att det är inte lull-lull att sitta på skolbibliotek. "Ja men folkbibliotek är lite mer krävande" det var det jag fick höra lite och skolbibliotek tar man bara för att ta sig vidare. Det kanske fortfarande är så, jag vet inte. Men då är det ju såhär att det är ganska krävande att jobba med läslusten hos 16–17-åriga pojkar. Det är det. Det är ingen dans på rosor direkt. (Lena)

Flera tar även upp förväntningarna de själva har haft på jobbet under sina studier och hur detta skiljer sig från verkligheten ute i arbetslivet. Ett par informanter tar upp att de saknar kurser rörande pedagogik och källkritik/MIK i utbildningen. De känner sig inte förberedda på de förväntningar som de har på sig i jobbet. De upplever att det finns en förväntan på dem att hantera områden som de inte alls känner sig bevandrade inom:

Är det inte bra nog att vi uppmuntrar läslust och liksom fokuserar på det? Måste vi hitta på fler uppgifter som skolbibliotekarien är bäst lämpad för? På den här skolan så är det självklart att svenska- och SO-läraren lär ut källkritik. Varför ska det ligga på mig? Jag har ingen utbildning i det, alls. Det har ju dem. Så ibland kan jag känna lite "Är det här en uppgift man tagit åt sig för att få lite bättre cred?" Så här fokuserar vi helt på läsningen. Det här biblioteket är för att läsa. (Alicia)

Att Alicia inte känner sig manad att ta över arbetsuppgifter som på hennes skola drivs av en yrkesperson från en närliggande profession kan kopplas till Abbotts (1988) såväl som Brantes et al (2019) påstående om att välfärdsprofessioner (som bibliotekarie) sällan gör anspråk på andras jurisdiktioner. Även Lena tar upp att hon inte känt att hennes utbildning har rustat henne för arbetet och berättar att hon, sedan hon börjat arbeta som skolbibliotekarie, har läst universitetskurser i pedagogik. Att bibliotekarieutbildningen anses vara för generell, och sakna den spetskompetens som de behöver i sitt arbete, menar Brante et al (2019) är en skillnad som särskiljer välfärdsprofessioner från professioner. Denna brist på specialiserad utbildning kan även kopplas till Abbotts (1998) resonemang om att skolbibliotekarier befinner sig i periferin av professionen, medan forskningsbibliotekarier är i dess mitt. Forskningsbibliotekarier blir tillgodosedd med mer relevant utbildning, medan skolbibliotekarier blir utan. Det som både Alicia och Lena ger uttryck för kan kopplas till Nolins (2008) resonemang om lärosätens ansvar att ge studenter kunskap och kompetens som de kommer att kunna tillämpa i sitt arbete. Ur den synpunkten kan bibliotekarieutbildningen behöva ses över, vilket är vad både Alicia och Lena ger uttryck för.

6.3 Frihet kontra styrning

Efter att ha bearbetat intervjuerna blev det tydligt att informanterna har väldigt olika förhållningssätt till sina chefer och ledning. Vissa av informanterna är väldigt fria i sina roller medan andra är mer styrda och på samma sätt så vill vissa ha tydliga ramar medan andra vill ha fria tyglar. Olika syn på vad som är, eller kan tänkas vara, det bästa arbetssättet framträder i materialet och behandlas i detta avsnitt.

Den övergripande majoriteten håller med om att bristen på styrning gällande lästid är problematisk. De som inte gör det är sådana som uppger att det finns ett starkt förtroende mellan chef och bibliotekarie. Alicia menar att hon känner att ledningen har stort förtroende för henne och att hon ges stor frihet som hon är nöjd med:

Generellt så är inställningen “Självklart ska man läsa, det är klart att det ingår”. Även på loven är det inga konstigheter att ta, jag är normalt här och jobbar på loven, men det är helt okej att säga “Vet du, jag är hemma torsdag och fredag och läser”. (Alicia)

Alicia fick bygga upp skolbiblioteket från grunden, då den tidigare skolbibliotekarien hade slutat en tid innan henne. Processen beskrev hon som något positivt, då hon fick utforma verksamheten helt efter sina egna preferenser. Just den här friheten att styra upp sin arbetsdag själv uppskattas av flera informanter. Frihet inom sin profession kan kopplas till Brantes (2009) resonemang om intern autonomi, mer bestämt som styrning inom professionen. Ledningspersonal på Alicias skola skulle kunna gå in och utöva en mer strikt styrning i likhet med det som Brante et al. (2019) menar är mer vanligt för välfärdsprofessioner, men väljer att inte göra det och låter i stället Alicia fatta självständiga beslut. Men “frihet” kan även tolkas som ointresse eller brist på engagemang från ledningen gällande skolbiblioteket. Lena uttrycker att okunskapen från ledningshåll påverkar hur hon tar ut sin lästid. Hon ser hellre att det är något som skulle vara fastställt vid anställningen så att det inte blir några frågetecken längre fram.

Det blir lite så “Ta det tillfälle som ges”. Ja, men om det inte ges något tillfälle då? Då sitter man där. (Lena)

Även Sofia berättar att hon sällan hittar tiden till att ta ut sin lästid. Hon beskriver sin arbetssituation som att “hon försöker hålla huvudet ovanför vattenytan” men säger samtidigt att hon inte vill berätta för ledningen att hon inte hinner ta ut sin lästid då det är att erkänna att hon inte har läget under kontroll. Att det här kan fortgå behöver inte nödvändigtvis vara för att det råder brist på insyn eller engagemang, utan det kan snarare handla om förtroende. Det kan vara så att ledningen känner förtroende för Sofia, och har uppfattningen att hon skulle ta upp detta problem om det uppkom, men att

Sofia inte känner samma förtroende. Möjligtvis är detta ett argument för att styrning behövs i en verksamhet, eller snarare att det måste finnas förtroende mellan bibliotekarie och chef. Flera av informanterna talar om förtroende från ledningshåll när de beskriver sin frihet i arbetet och att det är det som är grunden till ett mer flexibelt uttag av lästid. Malin är ett exempel på det. Hon känner ett starkt förtroende från sina rektorer som ger henne en stor frihet att lägga upp sin arbetsdag på det sätt som hon vill, vilket i sin tur gör att hon kan lägga extra tid på läsning vissa dagar om hon har behov för det. Malin menar att det är bra att kunna vara flexibel i sitt arbetssätt som skolbibliotekarie och kunna slänga in läspass när det är lite lugnare eller om en klass inte har möjlighet att komma på bokad tid. Samtidigt vittnar hon om de olika förutsättningar som verkar finnas bland hennes kollegor.

Jag tror man har ganska olika förutsättningar beroende på vad man har för rektor och jag har, alltså på gott och ont, så har jag väl rektorer som visar väldigt förtroende för att jag gör det jag ska. Och har jag frågor så får jag naturligtvis kontakta dem, men de är inte sådana som alltså lägger sig i. Sen vet jag att jag har kollegor i kommunen vars rektorer vill att de i stort sett ska minutredovisa vad de gör varje dag (...) Men jag har inte på det sättet så det har aldrig dykt upp den frågan heller om man säger så. Men jag vet ju att det är en sådan fråga som brukar dyka upp i så här olika forum och arbetsgrupper och så där. Men jag har aldrig behövt göra det. (Malin)

Precis som vi beskrivit i avsnitt 6.1 har vissa av informanterna möjlighet att ta ut extra lästid vid behov, antingen på arbetsplatsen eller hemifrån, eftersom de har förtroende från sin rektor eller chef att avgöra själva när eller var de gör sin läsning. Exempelvis Beatrice har en rektor som menar att uttag av lästid är en fråga om hennes behov och något som Beatrice har förtroende att förvalta på det sätt som hon själv anser bäst.

Och sen har ju jag en sådan chef som säger "Om det är någonting du behöver läsa in dig på så tar du den tid det krävs", så jag menar om jag behöver läsa en hel dag så gör jag det. (Beatrice)

Cecilia har i sin tjänst 1,5 timmes kompensation per bokprat men har inte någon generell lästid i sin tjänst vilket hon upplever som problematiskt då det innebär att hon lägger sin fritid på att läsa böcker. Hennes nuvarande chefer, som är relativt nya på verksamheten, är medvetna om situationen och även de upplever att det är problematiskt. Hur vägen framåt ser ut är dock osäkert, då lästid är en komplex fråga som ofta kräver resurser som inte alltid finns att tillgå:

Det är ju en omöjlig ekvation. Jag vet inte hur man skulle lösa det heller. Jag har inte något bra konkret förslag egentligen på hur det skulle gå till och i vilken omfattning. Skulle det gälla alla? Ska alla bibliotekarier ha lästid i tjänsten? Ska inte assistenterna ha lästid i tjänsten? Jobbar man på en skola, som vi gör, så får biblioteksassistenten ju också en massa litteraturfrågor på golvet så att säga, så hon läser också en massa för att kunna liksom hjälpa barn att hitta rätt böcker. Hon har inte bokprat och den typen av aktiviteter, det är bara jag som har det. Ska det bara gälla oss som bokpratar? Det där är inte så, det är inte så lättslutet. Det är en ganska komplex fråga. (Cecilia)

Även Matilda tar upp att lästid är en svår fråga. Hon ställer sig positiv till att införa lästid, men menar att det måste ske på ett sätt som möjliggör för flexibilitet. Om alla ska ha ett visst antal timmar varje vecka, så är det inte säkert att alla kommer kunna ta ut tiden då man enligt henne har fullt upp vissa veckor och betydligt lugnare andra veckor. Därför skulle kanske ett visst antal timmar att ta ut i månaden, eller terminsvis, kunna passa bättre. Hennes resonemang kan kopplas till Nolins (2008) påpekande om att yrkessamma inom professioner bör ges utrymme att utöva en viss grad av autonomi. På så sätt hade det varit upp till varje enskild bibliotekarie att bestämma vilket sätt som bäst lämpade sig för verksamheten de bedriver.

Att det i mångt och mycket verkar vara en ledningsfråga hur skolbibliotekariens lästid ser ut kopplas till att bibliotekarier har låg autonomi i sitt arbete, vilket stämmer överens med Brantes et al (2019) karaktärsdrag för välfärdsprofessioner. I och med detta så blir det också avgörande vem det är som är chef. Katarina beskriver hur hon för tillfället har en rektor som har stort förtroende för henne och på så sätt har möjlighet att ta ut mer än sina fem timmar i veckan vid behov, men att det inte alltid har varit så. En tidigare chef ifrågasatte att de hade förlagd lästid hemifrån och ville istället att Katarina och hennes kollega skulle sköta allt på plats. Enligt Katarina berodde det på att den förra chefen inte förlitade sig på att de gjorde sina arbetsuppgifter hemifrån. Matilda, vars närmaste chef är skolbibliotekariechefen i kommunen hon arbetar i, berättar att hennes chef har stor förståelse för att hon och hennes kollegor behöver läsa mycket böcker eftersom hon själv tidigare har arbetat som skolbibliotekarie. Hennes beskrivning av förståelse och förtroende från chefen går att koppla till Brantes (2009) teori om profession och förtroende. Brante menar att förtroendet för kåren som helhet underbyggs av en allmän kollegialitet. Då den nya chefen är en före detta kollega kan det vara en orsak till förtroendet som Matilda känner.

Att förutsättningarna beror på ledningens förtroende till skolbibliotekariens kompetens och arbete gör upplägget väldigt skört. Som Katarinas beskrivning visar i stycket innan kan förutsättningar förändras beroende på vem som sitter på positionen. Om man då får en chef som inte inser värdet i att bibliotekarier bör ha lästid så behöver man adressera detta:

Någonstans måste man ju börja också och slåss för det och säga att "Jag kan inte jobba med litteraturförmedling eller utåtriktat till klassrummen om jag inte får lästiden". Så det finns ju i alla fall ingen chef som kan kräva av dig att du läser till jobbet på fritiden om du inte ges möjlighet till det. (Katarina)

Men vem är det då som borde driva frågan? Även om det till viss del ligger på varje enskild skolbibliotekarie att stå på sig och kräva mer så är det flera av informanterna som uttrycker att det borde finnas nationella direktiv som kan ge vägledning och riktlinjer för rektorer och chefer gällande lästid:

Jag tycker dels att det ska vara krav att personal ska vara utbildad, men sen ska det också finnas en förståelse för att man måste också få tid att stänga av jobbet och läsa för att behålla sin egen läslust, inte för att man måste. Annars blir det så att man brister till slut och tycker inte att det är något roligt att läsa och då är man inom fel yrke automatiskt. Det bästa vore om det var tydligt och kanske att det kom från regeringen "Det här ska finnas på skolbibliotek" alltså utbildad personal, lästid ska ligga i schemat, om inte en annan överenskommelse fungerar då. (Lena)

I och med att skolbibliotekarier oftast arbetar ensamma, och kanske inte alltid har modet eller kunskapen att driva en fråga själv, så anser flera informanter att det är en fråga som borde drivas högre uppifrån. Cecilia, Sofia och Lena tycker alla att det är en fråga som Svensk biblioteksförning eller facken borde lyfta. De framhåller att det borde finnas tydligare nationell styrning så att det är lika för alla. Allra minst tycker de att det borde se lika ut i kommuner eller regioner, vilket det inte gör i dagsläget. Denna typ av styrning som efterfrågas kan snarare liknas vid Brantes (2009) första form av styrning, då det innefattar politiska beslut om förutsättningarna för deras arbete.

Det går inte säga vilket angreppssätt som är bättre än det andra när det gäller frihet kontra styrning. Det är vår uppfattning att de som trivs med fria tyglar kommer att göra bäst ifrån sig i verksamheter med relativt lite styrning och det som Brante (2009) refererar till som hög intern autonomi. Det finns dock argument för att mer politisk styrning gällande just lästid möjligtvis skulle kunna gynna professionen i stort då det i så fall skapas någon typ av lägstanivå som alla behöver förhålla sig till.

6.4 Synen på den egna läsningen i arbetet

I vårt avslutande avsnitt har vi samlat material som berör skolbibliotekariernas syn på sin egen läsning. Mycket av det som rör deras egen läsning kan tas upp under andra teman, vilket är varför följande tema kan uppfattas som det mest diffusa, men det är vår uppfattning att i och med att det är så pass centralt för vår studie så bör den ha ett eget tema. I avsnittet samlas material som berör deras egna ståndpunkter på läsning, hur de samlar in kunskap om läsning samt hur de förhåller sig till läsningen (för arbetet) på sin egen fritid.

Samtliga informanter är rörande överens om att läsning är otroligt viktigt och således anser de även att lästid är viktigt. På frågan om varför lästid är viktigt svarar Katarina:

Alltså av två orsaker, på skolbibliotek är det ju att kunna arbeta ute i klassrummen så måste jag ha läst den litteraturen jag jobbar med men även om man inte hade varit ute i klassrummen så behöver man ju hålla sig uppdaterad med litteraturen man har. (Katarina)

Även om de själva anser att läsning är viktigt, och ser det som en förutsättning för att kunna utföra sitt arbete väl, så är det flera som inte känner sig bekväma med att läsa på sina arbetsplatser vilket tagits upp i tidigare avsnitt. De flesta vill visa upp sig som läsande förebilder för barnen, men oroar sig för vad andra vuxna ska tycka:

De [barnen] visar ofta stort intresse för vad jag läser och att jag läser. Även om många säger typ "Gud vad lugnt och skönt du har det som kan sitta och läsa" Då brukar jag bara le och säga "Ahh, det är toppen". Däremot kan jag ibland känna mig lite dum när jag sitter och läser och kollegor, lärare, eller för den delen någon från rektorsgruppen kommer. Men jag försöker att sätta mig över det, för det är också en del av mitt jobb - att sitta och läsa. Snarare säger jag nog ofta något om det "Här sitter jag och läser nu böcker", ja du vet. (Alicia)

För Alicia verkar det vara en inre konflikt som försiggår där hon å ena sidan vill vara en läsande förebild för eleverna hon arbetar gentemot, men å andra sidan känner att hon ägnar sig åt något som andra vuxna inte skulle klassificera som arbete. Här ser vi dock att Alicia försöker påminna sig själv om att det faktiskt är något som ingår i hennes arbete.

Flera uttrycker att det är viktigt att de har läst böckerna som de rekommenderar eller bokpratar om, annars så skiner det lätt igenom och eleverna märker att de inte är förberedda. Alicia menar dock att man som bibliotekarie inte behöver ha läst all litteratur som man rekommenderar, men att man behöver ha kännedom om litteraturen. Sen kan man tillskansa sig den informationen på olika sätt, till exempel genom att fråga eleverna vad de tycker om böcker de har läst. Hon poängterar dock att man som skolbibliotekarie behöver vara medveten om det auktoritetsansvar man har gentemot eleverna. I arbetet mot eleverna är bibliotekarien i allra högsta grad en expert. Om du då rekommenderar en bok genom att hävda att den är bra bör du även veta att den är bra, för att se till så att eleverna har fortsatt förtroende för dig och din yrkesskicklighet. Även Lena ser till att fråga eleverna om vad de tycker om böckerna som de har läst, särskilt om de är en annan genre än det som hon själv brukar läsa, för att på så sätt kunna ge ännu fler boktips. Hon beskriver det som ett sätt att hantera ensamheten i arbetet då det är omöjligt för henne att ha koll på all litteratur. Sofia har i stället ett nätverk med andra skolbibliotekarier i kommunen där hon arbetar där de delar lästips med varandra:

Jag vet helt ärligt faktiskt inte om jag hade trivts som skolbibliotekarie om inte vi hade haft det här väldigt fina nätverket som vi har. Vi träffas varannan vecka och pratar och stöttar varandra. Också, läsningen, vi delar tips med varandra, kunskapsdelning i vårt nätverk. Det händer ofta "Ah den boken jag läste här om veckan" alltså bibliotekarieögon på litteraturen. Det händer ofta att man läser de böcker som man blir tipsad om av kollegor. Det betyder jättemycket för mig att vi har ett sånt fint nätverk och samarbete. (Sofia)

Sofias användande av "bibliotekarieögon" är intressant, då det ger uttryck för den tilltro hon ger andra skolbibliotekariers expertis. Med andra ord så vet hon att böcker som rekommenderas av andra skolbibliotekarier i hennes nätverk håller hög kvalitet och därför kan användas i hennes eget arbete. Malin läser mycket själv, men likt Alicia så läser hon inte ut alla böcker hon rekommenderar. Hennes strategi är dock att läsa de fem första kapitlen, såvida det inte är en bok som hon fastar för, för att få en uppfattning om den huvudsakliga handlingen, om språket i boken och svårighetsgraden. Hon återanvänder även många böcker, vilket är möjligt eftersom hon arbetar på tre olika skolor, och märker då oftast vad som går hem i de olika klasserna. Nolin (2008) särskiljer professioner från andra yrkesgrupper genom att de fortsätter att utvecklas i yrkesrollen under hela livet, vilket informanterna ger uttryck för. Att kunna förmedla litteratur till eleverna innebär ett konstant eget lärande i form av läsning av litteratur för den anpassade åldern och är ett hantverk som hela tiden är under utveckling, vilket Nolin menar är viktigt för en profession.

Både Matilda och Lena tycker om att läsa, men det är inte nödvändigtvis deras största intresse vilket för oss in på frågan om det ska vara en självklarhet att en bibliotekarie ska älska litteratur och läsning. Många av informanterna tycker det, även om de menar att det inte innebär att de ska läsa böcker till arbetet på sin fritid.

Jag tror det lever kvar en väldigt hård syn på att vi måste älska litteratur och vi måste älska att läsa på fritiden. Hela vårt liv ska kretsa kring böcker och jag hamnade på bibliotek för att jag älskar biblioteket som institution eller som organisation, det är en fri plats i samhället (...) Det är svårt för jag älskar ju läsning också men jag brukar säga att mina medier är film, tv-spel och läsning. Läsning kommer på tredje plats och jag tror det kan vara avskrämmande. Jag tror att många som hade kanske kunde ha blivit skitbra bibliotekarier blir avskrämda i att tro att vi måste spendera femton timmar per dygn i stort sett att läsa, det funkar inte. (Matilda)

Trots att Matilda menar att man som bibliotekarie inte behöver läsa särskilt mycket på sin fritid så pratas det en del om hur arbetet spiller över på fritiden under intervjuerna. De flesta av informanterna uttrycker motstridiga känslor kring fritidsläsning och flera har svårt att dra en tydlig gräns mellan vad som är till arbetet och vad som är för ens egen skull. För även om det är för sin egen skull flera av informanterna läser vissa böcker, kan de i slutändan även ha nytta av dem i sitt arbete. Det är inte heller alltid som informanternas känslor kring

obetalt arbete speglar hur de själva sedan arbetar. Beatrice tycker det är svårt att dra en tydlig gräns mellan arbete och fritid i sin läsning, men det är inte heller något som för henne framstår som direkt fel eller ett problem på ett personligt plan. Hon är nöjd med sin lästid på arbetstid och har ett stort förtroende från ledningens håll att ta den lästid hon behöver under arbetsdagen, samtidigt läser hon varje dag något som är jobbrelaterat på sin fritid. Beatrice menar att det är ett personligt val, då man själv kan välja hur mycket man vill engagera sig. Hon vill gärna vara uppdaterad, både för arbetet och sin egen skull, vilket då innebär att hon läser mycket på sin fritid:

Jag brukar läsa in mig på det som eleverna tycker är spännande för stunden. Jag menar, ibland så är det mycket fantasy, då läser jag in mig på det. Sen är det ju, jag tycker ju att det är en trevlig genre så då har jag ju ingenting emot det. Sen finns det väl de stunder där de vill ha romance-böcker, det tycker jag inte är lika kul att läsa, men jag tar väl hem någon bok, så låter jag min dotter också provläsa som är i samma ålder. Så jo, jag läser ju jobbrelaterade böcker på fritiden, det gör jag. Men det gör mig ingenting för vissa genrer läser jag ju i alla fall, så det är lite win-win där. (Beatrice)

Även Malin har en relativt positiv inställning till fritidsläsningen, även om hon håller sig till att endast läsa böcker på fritiden som hon själv är intresserad av.

Om man jämför med många andra yrkesgrupper så är det nog ett där man faktiskt går från jobbet och är ledig i en väldigt stor grad. Sen att man läser på sin fritid, men det är ju mera ett fritidsintresse eller en avkoppling eller någonting som berikar en, så det känns ju inte som jobb då. (Malin)

Men det finns de som har en annan uppfattning om fritidsläsningen. Katarina berättar att hon för det mesta alltid har arbetet i bakhuvudet när hon läser och att det därför inte blir så mycket lustläsning när hon läser på sin fritid. Även Cecilia läser mycket på sin fritid och har svårt med gränsdragningen mellan arbete och fritid.

Nej, det är nog svårt. För just det här läsandet. Det är inte riktigt så att alla böckerna jag läser, att de används i tjänsten. Så var går gränsen där? Men det är inte alltid jag vet det när jag börjar läsa en bok. Jag kanske tänker, den här vore perfekt för en fyra. Och sen läser jag den och så visar det sig att jo jag tyckte den var bra för all del, men hur ska jag kunna prata om den här boken då. Nej jag struntar i den och tar en annan bok. Har jag då läst den för arbetet eller inte? Nej det är svårt. (Cecilia)

Lena berättar att hon alltid har arbetet i tankarna när hon läser på sin fritid. Hon beskriver det som att hon ständigt tänker "Åh men det här skulle jag kunna använda" när hon läser. Cecilia och Lena är alltså en aning mer kritiska än Beatrice och Malin till fritidsläsningen och upplever framför allt en svårighet i att hålla isär arbete och fritid. Några av informanterna har satt upp regler för sig själva om vilka böcker de läser på sin fritid. Till exempel Matilda som bara läser böcker som hon själv är intresserad av för att skydda sin egen läslust:

Jag har många kollegor som har tagit hem böcker och tillslut så sitter de och läser böcker som de inte vill läsa hemma, och jag tror inte det är bra. Jag tror inte det är bra för sin egen läslust och jag menar vi ska vara läsfrämjande personer, då är det viktigt att ha en stark läslust. Jag tror att det blir bäst så. (Matilda)

Lena talar även hon om vikten av att behålla sin egen läslust, samtidigt som hon arbetar med att väcka och bibehålla ungdomarnas. Hon tror att det kan vara en potentiell fara i att inte kunna dra en tydlig gräns mellan arbete och fritid. Likt Matilda så tror hon att det kan leda till att man till slut tappar glädjen i att läsa och om det händer, så försvinner även glädjen i arbetet. Cecilia tror även hon att det finns en fara, inte minst när man är ny på jobbet:

Alltså ja, det är värst när man är ny. När man verkligen måste hålla på och klämma i sig en massa böcker för att ha något att förmedla. Nu har jag så mycket på lager att jag har en bank, en i datorn och en i huvudet. Så jag behöver inte riktigt klämma i mig böcker i samma takt för att kunna använda i tjänsten. (Cecilia)

Det bör poängteras dock att även om de flesta läser på sin fritid finns det några som avstår. Dels är det Sofia som inte läser då hon har unga barn som tar upp all hennes lediga tid, dels är det Alicia som inte känner att hon behöver läsa för arbetet på fritiden. Med andra ord så går det inte att dra några generaliseringar om att detta gäller samtliga skolbibliotekarier, vilket inte heller är syftet med den här typen av studie.

Att informanterna faktiskt lägger ner sin fritid på att läsa för arbetets skull görs för att upprätthålla en viss kvalitet i sitt arbete. Det verkar som att de ständigt vill öka kvaliteten, som Nolin (2008) förespråkar att man bör, men att de inte alltid får de medel som behövs för att kunna göra det. Det blir i stället på bekostnad av deras fritid och görs för att de vill ge sina elever de bästa möjliga förutsättningarna. Vissa av informanterna verkar vara mer villiga att kompromissa bort sin egen fritid i stället för att stå upp och faktiskt kräva den tid som behövs för att kunna utföra sitt arbete med den kvalitet som är önskvärd. Möjligtvis kan detta tolkas som ett tecken på att bibliotekariers professionella identitet är relativt låg, vilket dock kan uppfattas som paradoxalt med tanke på att bibliotekarier ofta tänker på sig själva som att "vara skolbibliotekarie" i stället för att "arbeta som skolbibliotekarie". Kanske kan det därför snarare ses som ett stöd för Brantes et al (2019) resonemang om att "kall" fortfarande är ett centralt attribut inom välfärdsprofessioner. Denna tes är något som även bekräftas av Matilda:

Men att det är, bibliotekarieprofessionen är sådan att, vi är väldigt många som brinner för vår sak och att det finns en kultur i att det är ett kall. Vi gör allt vi kan för biblioteket, för mig är det ett kall (...) Jag kan bli

väldigt så där “Det är klart jag läser på fritiden, det är klart jag gör massa saker på fritiden” (Matilda)

Det må uppfattas som förlegat men till synes så lever föreställningen om bibliotekaryrket som kvar även i dagens samhälle. Som Brante (2019) påpekar så har de låga lönerna och den förhållandevis låga statusen som präglar professionen kunna bestå i och med att yrkeskåren utgörs, till viss del, av personer som ser yrket som ett kall. Det är även möjligt att denna föreställning även påverkar skolbibliotekariernas lästid, eller snarare brist på lästid. Informanterna ger uttryck för att vilja fortbilda sig och lära sig mer om läsningen för att utvecklas i sin roll som läsfrämjare, precis som Nolin (2008) förespråkar att professioner bör göra. Det verkar dock som att de inte alltid ges de medel som krävs och att det i stället går ut över deras lediga tid. Läsningen blir med andra ord en stor del av deras liv, både på arbetet och på fritiden.

7. Diskussion och slutsatser

Följande diskussion utgår ifrån våra tre forskningsfrågor. Resultatet från vår studie ställs främst i relation till tidigare forskning, bortsett från den sista punkten där våra teoretiska utgångspunkter även tas upp.

7.1. Hur beskriver skolbibliotekarier sina förutsättningar för lästid på arbetstid?

Utifrån från vårt resultat och vår analys står det klart att våra informanter har väldigt olika förutsättningar att förhålla sig till i sitt litteraturförmedlande arbete. Detta i sin tur påverkar dels deras möjlighet till lästid på arbetstid, dels möjligheten att ta ut sagda lästid på arbetstid. Hälften av våra informanter (Beatrice, Sofia, Cecilia, Katarina) har någon typ av lästid i sin tjänst medan den andra hälften (Alicia, Matilda, Malin, Lena) har inofficiella överenskommelser när det gäller lästid, vilket kan innebära att de kan läsa när det är lugnt eller att de får ta flexitid. Det som dock framstår som intressant är att lästiden som de har till sitt förfogande sällan räcker till. I enlighet med studierna av Henriksson (2005) och Farstrand och Farstrand (2014) så spenderar en majoritet av våra informanter delar av sin fritid till att läsa för arbetet. För vissa handlar det om att de helt enkelt inte har tillräckligt med lästid i sitt arbete, för andra handlar det om att de inte hinner ta ut sin lästid eller att de har ett eget intresse som spiller över på deras fritid.

Det finns en motsättning i svaren från informanterna om läsning som sker på fritiden. Informanten Beatrice har ringt runt till andra skolbibliotekarier för att få stöd kring sin egen lästid och har skapat bra förutsättningar för sig på sin arbetsplats. Samtidigt läser hon varje dag böcker till arbetet på sin fritid, men ser det mer som eget intresse än som ett problem. Samma motsättning ges även uttryck för i flera av de andra intervjuerna där Cecilia och Lena berättar att de upplever svårigheter med att dra en tydlig gräns mellan arbete och fritid. Denna ambivalens är i likhet med den från Lindbergs rapport (2019) om barnbibliotekarier. Att situationen ser ut som den gör kan vara för att många skolbibliotekarier arbetar med sitt intresse, litteratur och litteraturförmedling. Några informanter uttrycker dock att det inte ska ses som en självklarhet att bibliotekarier älskar böcker eller vill läsa på sin fritid.

Ett problem, som vi ser det, är att de bibliotekarier som faktiskt har lästid i sin tjänst inte alltid kan ta ut tiden. Ett resultat som stämmer överens med de lärdomar som Håbo bibliotek drog efter sitt läsprojekt, där uttaget av lästid visade sig vara en större utmaning än väntat (Lindberg, Ångman, och Danielsson, 2017). Vilket indikerar att mer behöver göras för att säkerställa att skolbibliotekarier faktiskt kan ta ut tiden. Hur man går till väga för att åstadkomma detta är högst individuellt. För vissa kommer det kanske krävas en

omstrukturerad av verksamheten, med färre saker att göra eller avlastning i form av mer personal. Det är ingen av de skolor som våra informanter är verksamma vid som efterföljer det riktvärdet från DIK och Svensk biblioteksforening (2018) om en bibliotekarie per 300 elever i grundskolan respektive en per 400 elever i gymnasieskolan. Samtliga informanter har ansvar för ett större elevantal, sett till deras tjänstgöringsgrad, vilket också innebär att våra informanter har mycket att göra under sina arbetsdagar. För andra handlar det dock om att få tillgång till en plats där de känner att de kan få läsa. Men för att en sådan förändring ska kunna ske så behöver det finnas förtroende, ledning och skolbibliotekarie emellan.

7.2. Hur beskriver skolbibliotekarier skolans förväntningar (elevers, lärares och skollednings) på det litteraturförmedlande arbetet?

För att skapa en förtroendefull relation mellan skolbibliotekarie och chef så tror vi att det måste finnas ett uttryckt intresse från ledningshåll kring den verksamhet som skolbibliotekarien driver, annars är det lätt att det skapas ett vi-mot-dem-scenario. Det kan också innebära att det blir styrning på felaktiga grunder som informanten Lena beskriver, där rektorn har sagt att hon ska ta ut lästid när tillfälle ges, men där hon själv upplever att det aldrig ges ett bra tillfälle. Även informanten Sofia ger uttryck för lågt förtroende när hon berättar att hon inte vågar erkänna för ledningen att hon inte har "läget under kontroll". Att ett välfungerande samarbete med rektor och förtroende från densamma är viktigt för verksamheten är påtagligt hos alla informanter. Informanterna Alicia och Beatrice, som uppger att de känner ett starkt förtroende och är friare i sin lästid, framstår som mindre stressade och mer nöjda med sin arbetssituation.

Det visar sig att även styrning och förväntningar från ledningshåll påverkar hur informanterna fördelar sina arbetsuppgifter. Enligt Gärdén (2017) råder det bristande kunskap om användandet av skolbibliotekarien som en pedagogisk resurs hos många skolledare, där skolbibliotekarien i många fall ansågs vara någon som arbetade med boksamlingen. Som både informanterna och forskningen visar verkar det finnas olika syn på vad skolbibliotekets uppgifter är, både från ledningshåll och skolbibliotekarierna själva. Alla våra informanter är utbildade bibliotekarier, förutom en som är biblioteksassistent (med påbyggnadskurser), och har således adekvat utbildning för en skolbibliotekarietjänst, men de arbetar tämligen olika. Alicia och Cecilia fokuserar bara på läsning medan Matilda och Sofia försöker hinna med annat som exempelvis arbete med MIK-relaterade uppgifter. Det bör dock understrykas att Cecilia ägnar sig endast åt läsning på grund av tidsbrist, då hon har en 40% tjänst på skola, medan Alicia har fått förtroende från ledning att

styra biblioteksverksamheten helt själv och på så sätt fokusera enbart på läsning. Tydligare nationella direktiv rörande skolbibliotek efterfrågas av några informanter, dels för att ha något att luta sig mot gällande krav på lästid, dels för att det skulle kunna stärka skolbibliotekens position inom skolverksamheten.

Flera av informanterna berättar att det sällan finns uttryckliga krav på att de ska arbeta med litteraturförmedling i klass, vilket går att tolka som att deras kunskap inte värderas eller tas tillvara på av chefs- och ledningspersonal. Det här går att koppla till Dolatkahs (2013) resonemang om vikten av jämlikhet i verksamheten och att skolbibliotekarien bör se till att eleverna får kontakt med litteratur som ligger utanför deras komfortzon. Utifrån hans resonemang är det för oss tydligt att en skolbibliotekarie behöver ha goda kunskaper kring vitt skild litteratur för att tillgodose alla elever. Något som informanterna även ger belägg för, då de drivs att tillgodose eleverna med kunskap om relevant litteratur för att främja läslust. Men det är även viktigt för chefs- och ledningspersonal att förstå när och hur den kunskapen kan förmedlas fördelaktigt i en litteraturförmedlande situation. En jämlik verksamhet som Dolatkah strävar efter är inte omöjlig att uppnå, men då elevers behov och förmåga ser olika ut är det vår förståelse att det kräver mycket resurser. Inte minst i form av tid till läsning och tid till litteraturförmedlande arbetsuppgifter.

Hultgren och Johansson (2021) belyser skillnaderna i skolbibliotekarien och lärarens uppdrag samtidigt som de konstaterar att det läsfrämjande arbetet är en av skolbibliotekets kärnverksamheter som ska bedrivas tillsammans med lärare. Flera av våra informanter uttrycker brist på engagemang hos lärare på skolan, där det framför allt är samma lärare som initierar det samarbete som finns. Informanten Matilda berättar att hon även har upplevt en konkurrenssituation med lärare snarare än ett samarbete och att vissa lärare inte kommer med klassen på inbokade besök. Utifrån det informanterna beskriver verkar det finnas ett behov av tydligare ramar för vad de olika uppdragen består av, vilket även bekräftas av det bristande samarbetet med lärare som några av de andra informanterna ger uttryck för. Samtidigt har Malin, Beatrice och Lena skapat förutsättningar för ett bra samarbete med flera av lärarna på skolan, vilket gör deras verksamhet till en integrerad del av skolan.

7.3. Hur kan svaren på ovanstående frågor förstås utifrån ett professionsteoretiskt perspektiv?

Intrycket av att bibliotekarier ser yrket som ett kall kan spåras i vissa av informanternas svar men även av Matilda som säger det ordagrant. Skolbibliotekarierna verkar drivas av en vilja av att utföra sitt arbete väl, inte nödvändigtvis för chefen eller ledningens skull, utan snarare för att de känner ett stort ansvar gentemot de elever som de arbetar för. Pressen av att vara påläst

och faktiskt ägna varje dag till att läsa litteratur som har med arbetet att göra, för att göra ett så gott arbete som möjligt för sina elever, visar på någon typ av altruism eller "kall", vilket stämmer överens med tidigare litteratur av Lindberg (2019) och Olsson (1991). Informanterna drivs av att göra ett gott arbete för sina elever och för sig själva, men det finns även en intressant spänning i att identifiera sig som att "vara skolbibliotekarie" och samtidigt inte känna sig bekväm med att läsa på arbetstid. Många har en tudelad syn på läsning på arbetsplatsen, där de tycker att det är viktigt att visa eleverna att de läser, samtidigt som de oroar sig för vad chefer och ledning ska tycka om de blir sedda. Flera ger även intrycket av att läsningen får komma i andra hand. Som skolbibliotekarie har de flera arbetsuppgifter som behöver genomföras och trots att flera prioriterar litteraturförmedlande arbete, så är inte deras egen läsning prioriterad och arbetet blir således osynligt. I ett försök att stärka sin egen professionella identitet så påminner Alicia sig själv om att läsningen faktiskt ingår i hennes arbete, och således är en legitim arbetsuppgift. Detta stämmer överens med Centerwalls (2022) resultat från sin studie om bibliotekariers identitetsskapande och kanske är detta en strategi som fler skolbibliotekarier behöver anamma för att läsande som arbetsuppgift ska normaliseras.

Osynligt arbete tas upp löpande i intervjuerna och omnämns mycket i den tidigare forskningen (jmf Hansson et al. 2018; Centerwall, 2022). Som Matilda berättar så finns det lite förståelse för vad en skolbibliotekarie faktiskt gör, vilket innebär att mycket av arbetet de gör är osynligt. Den bristande förståelsen för skolbibliotekarens arbetsuppgifter kan kopplas till Abbotts (1988) teori om jurisdiktion och att sträva efter yrkes- och kunskapmonopol inom sin profession. I och med att skolbibliotekarier har utfört osynligt arbete har de i förlängningen varit mindre framgångsrika på att bibehålla sin jurisdiktion vilket i sin tur har inneburit att även utbildad personal arbetar i skolbiblioteken. Till skillnad från Ehrenbergs studie (Region Halland, 2015) så har våra informanter lästid i mycket högre utsträckning. Trots detta finner vi belägg för Ehrenbergs slutsatser i vår analys. Att fritidsläsning sker i sådan pass utsträckning som den gör för våra informanter har utan tvekan implikationer för professionen och bidrar möjligtvis till föreställningen om att det skönlitterära arbetet inte kräver professionalitet utan att det är något som kan ske på fritiden. Vilka kompetenser som anses vara viktiga i ett samhälle är kulturellt styrt enligt Brante (2009), och professionell status är kopplat till den kulturella uppfattningen eller perceptionen av professioner. Bibliotekariers status kan ha att göra med andras föreställningar om vad läsning är, alltså något man främst gör för nöjes skull (särskilt läsning av skönlitteratur). Att läsningen blir osynlig kan vara för att människor antar att läsningen sker ändå, i och med det finns en föreställning om att bibliotekarier läser mycket. Men sen kan det också handla om att arbetet faktiskt sker utom synhåll, då många av informanterna läser på fritiden.

Avsaknad av specialiserad utbildning tas upp av flera, vilket vi dels relaterar till Lindberg (2019) som i sin rapport konstaterar att det inte finns en särskild barnbiblioteksinriktning, dels till Henriksson (2005) vars informanter saknade kurser i litteraturkunskap i deras utbildning. Om man utgår från Brante et al. (2019) är detta inte förvånande då välfärdsprofessioner tenderar att ha en mer generell utbildning, men i resultatet kopplade vi även detta till Abbotts (1998) resonemang om att skolbibliotekarier befinner sig i periferin av professionen, medan högskolebibliotekarier är i dess mitt. Detta går i sin tur att relatera till att informanten Lena tog upp att hon fått höra att skolbibliotekarie är en passande ingångstjänst som man sedan tar sig vidare från till andra sorters uppdrag. Inom bibliotekarieprofessionen så har alltså skolbibliotekarieryrket, enligt informanterna, en lägre status. Även resultaten från Centerwalls (2022) forskning urskiljer ett liknande tankesätt. Trots att tjänsten som skolbibliotekarie är både komplex och sätter höga krav, menar Centerwall att det råder en allmän uppfattning om att den är en passande ingångstjänst för nyexaminerade bibliotekarier.

I och med att det saknas nationella riktlinjer gällande bibliotekens verksamhet så blir informanternas arbete väldigt personbundet. Verksamheten för skolbiblioteken ser olika ut på respektive skola och det är ofta upp till skolbibliotekarierna själva att styra upp arbetet. Detta behöver dock inte vara något negativt per definition, Alicia är ett exempel på att det fungerar bra med lite intern styrning, men det bygger också på att det finns ett starkt förtroende mellan chef och bibliotekarie. Autonomitet i sitt yrke uppmuntras inom professioner (Abbott, 1988; Brante, 2009; Nolin, 2008) men då bibliotekarieryrket snarare är en välfärdsprofession (Brante, 2009; 2019), som har lägre autonomitet, är styrningen desto mer viktig. Avsaknaden av styrning gör verksamheten väldigt skör, vilket är något som även Centerwall (2022) konstaterar i sin studie. Det är möjligt att nationella riktlinjer, som konkretiserar vad ett skolbibliotek är och hur det ska se ut, hade kunnat skapa en mer jämlik verksamhet. Mer tydlighet kring skolbibliotekariers verksamhet skulle även kunna bidra till att konkurrens mellan bibliotekarie och lärare istället leder till fler samarbeten, vilket är det Nolin (2008) anser att professioner ska eftersträva. Detta skulle inte bara gynna personalen, utan även eleverna som skolbiblioteket finns till för. Mycket av den debatt som har drivits kring skolbibliotek de senaste åren har handlat om bemanning av bibliotek, och skillnaderna i kompetens och utbildning kan till viss del förklara de stora olikheterna mellan skolbibliotek. I vår inledning så undrade vi om bemanning av skolbibliotek räcker för att bedriva en skolbiblioteksverksamhet som faktiskt håller hög kvalitet. Efter att ha analyserat materialet så känner vi oss tämligen säkra på att bibliotekariernas möjlighet till lästid, inom ramen för deras arbetstid, är ytterligare en förutsättning för det arbetet.

7.4. Slutsatser och förslag till fortsatt forskning

Syftet med studien var att nå fördjupad förståelse om skolbibliotekariers professionella läsning, med ett särskilt fokus på deras möjlighet till lästid. Nedan presenteras de huvudsakliga slutsatserna som vår analys och diskussion har lett fram till.

Som en konsekvens av att det saknas tydliga riktlinjer och lagar gällande verksamheten på skolbibliotek så ser varje enskilt skolbibliotek i vår studie väldigt olika ut. Chefernas förståelse och inställning till skolbiblioteket blir därför väldigt viktigt när det gäller de förutsättningar som respektive skolbibliotek och skolbibliotekarie har. Om det inte finns ett starkt förtroende och engagemang från chefer blir det upp till varje enskild skolbibliotekarie att skapa bra förutsättningar för sin verksamhet genom att hävda sin egen betydelse.

Våra informanter ger uttryck för att ha höga förväntningar på sig själva i sitt arbete och att de känner ett stort ansvar gentemot eleverna. Flera av våra informanter visar dock på en ambivalent inställning till sin läsning för yrket. Å ena sidan anser de att läsning är väldigt viktig och lägger ner mycket tid för att hålla sig pålästa, å andra sidan har de svårt att erkänna läsningen som en legitim arbetsuppgift och känner sig inte bekväma med att läsa inför chefer eller lärare. Även fritidsläsningen blir en tudelad fråga, där motsättningarna mellan egna intressen och arbetets förutsättningar blir tydliga. Detta leder till att läsningen för arbetet i mångt och mycket förblir osynligt, vilket har konsekvenser för professionen. Kanske är det även något som hämmar skolbibliotekarier att höja sin status?

Förutom att nå fördjupad förståelse om skolbibliotekariers professionella läsning har vår avsikt även varit att bidra till ökad forskning om skolbibliotekariers profession. Som vår litteraturgenomgång visar så är detta ett ämne som hittills fått lite akademiskt utrymme och vår förhoppning är att den här studien kan inspirera andra akademiker till att forska om just detta ämne. Genom att göra det kan även skolbibliotekariers legitimitet stärkas och således även dess status. Även om de insikter som vi har fått av vår begränsade studie är intressanta så är det inte resultat som vi kan dra några generella slutsatser av. Som förslag till framtida forskning hade vi därför gärna sett ett större insamlat material rörande ämnet, till exempel genom enkäter, som skulle kunna användas för att ge en bredare bild av skolbibliotekariers situation i landet. Ett annat teoretiskt perspektiv på ämnet skulle även det vara intressant. Abbott, Brante och Nolin nämner alla att semi-professioner i hög grad är kvinnodominerande, men att utforska genusperspektivet i en större utsträckning var inget vi kände att vi hade utrymme för i vår egen studie, men som vi gärna ser mer forskning på i framtiden.

Källförteckning

- Abbott, A. (1988). *The System of Profession: An Essay on the Division of Expert of Labor*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Abbott, A. (1998). Professionalism and the Future of Librarianship. *Library Trends*, 46(3), 430–443.
- Alvehus, J. (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: En handbok*. Stockholm: Liber.
- Biblioteksbladet. (2023). *Öppet brev till Lotta Edholm: Vi måste prata om skolbiblioteken!* <https://www.biblioteksbladet.se/ideer/debatt/oppet-brev-till-lotta-edholm-vi-maste-prata-om-skolbiblioteken/>
- Bibliotekslag. (SFS 2013:801). Kulturdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801
- Brante, T. (2009). Vad är en profession? Teoretiska ansatser och definitioner. I L. Maria (Red.), *Vetenskap för profession*. Borås: Högskolan i Borås.
- Brante, T., Johnsson, E., Olofsson, G. & Svensson, L.G. (2015). *Professionerna i kunskapsamhället: En jämförande studie av svenska professioner*. Stockholm: Liber.
- Brante, T., Svensson, K., Svensson L. G. (Red). (2019). *Det professionella landskapets framväxt*. Lund: Studentlitteratur.
- Braun, V., & Clarke, V. (2022). *Thematic Analysis. A Practical Guide*. Los Angeles: Sage Publications Ltd.
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (3 uppl). Stockholm: Liber
- Centerwall, U. (2022). *Att ta plats och göra skillnad: skolbibliotekariepraktiker i framgångsrika verksamheter*. [Doktorsavhandling, Högskolan i Borås]. DiVA Portal. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1644704/FULLTEXT01.pdf>
- Clemens, A. (2020). Olönsamt att utbilda sig till bibliotekarie. *Biblioteksbladet*. <https://www.biblioteksbladet.se/nyheter/olonsamt-att-utbilda-sig-till-bibliotekarie/>
- Dalen, M. (2008). *Intervju som metod*. Malmö: Gleerups.
- DIK. (u:å). *Därför utses ett skolbibliotek i världsklass*. <https://dik.se/om-oss/nyheter/skolbibliotek-i-varldsklass-opinion>
- DIK. (2019). *Samhället drar sig tillbaka – en rapport om arbetsmiljön på våra bibliotek*. <https://assets.ctfassets.net/vkygthqfrquy/rZz9RxfBC2gnn0d9bmtYG/c130c44a4db249fe6ab336a0278778a5/samhallet-drar-sig-tillbaka-en-rapport-om-arbetsmiljon-pa-vara-bibliotek.pdf>
- DIK. (2023). *DIK lönestatistik 2022*.
- DIK & Svensk biblioteksörening. (2018). *Bemanna skolbiblioteken!* <https://assets.ctfassets.net/vkygthqfrquy/4GGYHVgPMf5Y9DIvkdzE9f/09dc929f299edacc09720a2ba3502cb2/bemanna-skolbiblioteken.pdf>
- Dolatkhah, M. (2013). Skolbibliotek och läsförmedling: Tre problemområden. I Limberg, L. & Lundh, A.H. (Red.), *Skolbibliotekets roller i förändrade landskap: en forskningsantologi*. Lund: BTJ förlag.
- Dubberke, L. (2019). *Läsning är ett av skolbibliotekets ben*. [Masteruppsats, Högskolan i Borås]. DiVA Portal. <https://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:1447948/FULLTEXT03.pdf>

- Enfeldt, Johan. (2022) *Vad krävs för att en boksamling ska kunna kallas skolbibliotek?* (2022:3). DIK.
https://assets.ctfassets.net/vkygthqfrquy/6k45dQYbJH7KhYIJQzgXCV/faec87bbe0b31d746ca41bb9d46e14e6/DIK_rapport_skolbib_2022.p
- Eriksson, T. (2022). Tystnaden är ett sjukdomstecken. *Biblioteksbladet*.
<https://www.biblioteksbladet.se/ideer/kommentar/tystnaden-ar-ett-sjukdomstecken/>
- Farstrand, H. & Farstrand, M. (2014). *"För att vara den bibliotekarie som krävs": En undersökning av bibliotekariers läsvanor*. [Magisteruppsats, Högskolan i Borås]. DiVA Portal. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1310104/FULLTEXT01.pdf>
- Gärdén, C. (2013). Skolbiblioteksforskning och skolbibliotekspraktik. I Limberg, L. & Lundh, A.H. (Red.), *Skolbibliotekets roller i förändrade landskap: en forskningsantologi*. Lund: BTJ förlag.
- Gärdén, C. (2017). *Skolbibliotekets roll för elevers lärande: en forsknings- och kunskapsöversikt år 2010–2015*. Stockholm: Kungliga biblioteket.
- Hansson, J. (2018). Att göra rätt och vilja väl - om lagstadgade värdegrunder och bibliotekariers professionsetik. I Hansson, J. & Wisselgren, P. (Red.), *Bibliotekarier i teori och praktik: utbildningsperspektiv på en unik profession*. Lund: BTJ förlag.
- Hansson, J., Hedemark, Å., Kjellman, U., Lindberg, J., Nolin, J., Sundin, O. & Wisselgren, P. (2018). *Profession, utbildning, forskning: biblioteks- och informationsvetenskap för en stärkt bibliotekarieprofession*. Stockholm: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi.
- Hansson, J. & Wisselgren, P. (Red.) (2018). *Bibliotekarier i teori och praktik: utbildningsperspektiv på en unik profession*. Lund: BTJ förlag.
- Haraldsson, E. (2022). *Det finns inga magiska skolbibliotekarier*. Magasin K.
<https://magasink.se/2022/05/det-finns-inga-magiska-skolbibliotekarier/>
- Heimer, M. & Staub Halling, M. (2022). *Mot samma mål. Skolbibliotek i undervisningen*. Lund: Studentlitteratur.
- Henriksson, L. (2005). *"Men när sitter ni och läser alla böckerna?": En intervjuundersökning av bibliotekariers syn på skönlitterära kunskaper*. [Magisteruppsats, Högskolan i Borås]. DiVA Portal. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1309377/FULLTEXT01.pdf>
- Hultgren, F & Johansson, M. (2021). Skolbibliotek och läsning. I Limberg, L., Hultgren, F. & Johansson, M (Red), *Skolbibliotek och lärande*. (1 uppl). Lund: Studentlitteratur.
- IFLA. (2015). *IFLA:s riktlinjer för skolbibliotek*. (2 uppl.).
<https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-sv.pdf>
- Järv, H. (Red.) (1991). *Bibliotekarieyrket: tradition och förändring*. Stockholm: Carlssons.
- Kulturrådet. (2019). *Främja läsning: Handlingsprogram för läsfrämjande*.
<http://www.e-magin.se/paper/j513gqbm/paper/1#/paper/j513gqbm/2>
- Kulturrådet. (2023). *Nuläge om barns och ungas läsning*.
https://www.kulturradet.se/globalassets/start/publikationer/2023/nulage-om-barns-och-ungas-lasning_web.pdf
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (3 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Limberg, L. (2012). Från biblioteksstadga till skollag – skolbibliotekens plats i folkbibliotekspolitiken. I Frenander, A., & Lindberg, J. (Red.), *Styra*

- eller stödja? Svensk folkbibliotekspolitik under hundra år. Borås: Valfrid.
- Lindberg, J., Pennlert, J. & Ringbo, M. (2020). *Läsfrämjande som professionellt objekt: Rapport från fortbildning och följeforskning i ett interregionalt bibliotekssamarbete*. Borås: Högskolan i Borås
- Lindberg, J., Ångman, L. & Danielsson, U. (2017). *Dela läslust: hur går vi vidare?* Uppsala: Länsbibliotek Uppsala.
- Lindberg, J. (2019). *Barnbibliotekariers kompetens: En fokusgruppsstudie i Stockholms län*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm.
- Läraryrket. (2022). *Biblioteksdöden*. <https://lararstiftelsen.se/wp-content/uploads/Biblioteksdöden-1.1.pdf>
- Nationella skolbiblioteksgruppen. (2016). Skollagen måste skärpas! *Biblioteksbladet, nr 2*.
- Nordlund, A. & Svedjedal, J. (2020). *Läsandets årsringar: Rapport och reflektioner om läsningens aktuella tillstånd i Sverige*. Stockholm: Svenska Förläggareföreningen.
- Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria. *International Journal of Qualitative Methods, 16*(1) <https://doi.org/10.1177/1609406917733847>
- Olsson, L. (1991). Sammanfattning. I Järv, H. (Red.), *Bibliotekarieyrket: tradition och förändring*. Stockholm: Carlssons.
- Pavlov, E. (2020). Om lästid. *Bibliotek i samhälle*. <https://foreningenbis.com/2020/11/18/om-lastid/#:~:text=%C3%84nd%C3%A5%20%C3%A4r%20det%20inte%20sj%C3%A4lvklart,m%C3%B6jlighet%20att%20ta%20ut%20den>.
- Perry, K. (2013). Do You Read Books? *Young Adult Library Services, 4*(11), 46-50
- Region Halland. (2015). *Synen på skönlitteratur för vuxna på folkbibliotek*. Halmstad: Region Halland
- Ryan, G. W. & Bernard, H. R. (2003). Techniques to Identify Themes. *Field Methods, 15*(1), 85–109 DOI: 10.1177/1525822X02239569
- Skolinspektionen. (2018). *Skolbiblioteket som pedagogisk resurs*. <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/02-beslut-rapporter-stat/granskningsrapporter/tkg/2018/skolbibliotek/skolbiblioteket-som-pedagogisk-resurs-skolinspektionen-2018.pdf>
- Skollag. (SFS 2010:800). Utbildningsdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800#totop
- Skolverket. (2017). *PIRLS 2016: Läsförmågan hos svenska elever i årskurs 4 i ett internationellt perspektiv*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket. (21 oktober 2022). *Stärk elevers språkliga förmåga*. <https://www.skolverket.se/for-dig-som-.../skolbibliotekarie/stark-elevers-sprakliga-formaga>
- Skolverket. (2023a). *PIRLS 2021: Läsförmågan hos svenska elever i årskurs 4 i ett internationellt perspektiv*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (18 januari 2023b). *Organisera för skolbibliotek i undervisningen*. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/organisera-for-skolbibliotek-i-undervisningen>
- SOU 2018:57 (2018). *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2018/06/sou-201857/>

- SOU 2021:3 (2021). *Skolbibliotek för bildning och utbildning*.
<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2021/01/sou-20213/>
- Thomas, B. (2013). *Alla elever ska ha tillgång till ett skolbibliotek – en skolbibliotekspolitisk översikt*. Svensk biblioteksförning.
<https://www.biblioteksfor.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2016/12/webb-slutversion-skolbibliotek-2013-web.pdf>
- Thomas, B. (1991). Status efter lön och kön. I Järv, H. (Red.),
Bibliotekaryrket: tradition och förändring. Stockholm: Carlssons.
- Troberg, A. & Nord, E. (2022). Ge alla elever ett bemannat skolbibliotek.
Göteborgsposten. <https://www.gp.se/debatt/ge-alla-elever-ett-bemannat-skolbibliotek-1.65925577>
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningsed*. Malmö: MTM.
- Wibeck, V. (2010). *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. (2 uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Wildemuth, B. M. (Red.). (2017). *Applications of social research methods to questions in information and library science*. (2 uppl.). Santa Barbara, California: Libraries Unlimited.

Bilaga 1

Intervjuguide

Introduktionsfrågor

1. Vad har du för tjänst?
2. Vad är din tjänstgöringsgrad?
3. Vad har du för utbildning?
4. Hur många år har du arbetat på bibliotek?
5. Hur stor är skolan du arbetar på?
6. Hur många arbetar på skolbiblioteket (dig själv inkluderad)?

Läsning, lästid och litteraturförmedling

7. Hur mycket läser du en dag på jobbet?
 - a. Vad läser du för litteratur då?
 - b. Känner du dig bekväm med att sitta och läsa på jobbet?
8. Har du rätt till betald lästid på arbetstid?
 - a. Om ja, vilken typ av lästid har du?
 - b. Om ja, hur länge har du haft lästid?
 - c. Om ja, tycker du att lästiden du har på arbetstid räcker?
9. Om du inte har uttalad lästid i din arbetsroll, läser du ändå på arbetstid?
 - a. Är det i så fall någonting som ledningen vet om?
10. Har du pratat med ledningen om förutsättningar för lästid på arbetet?
 - a. Vem har tagit initiativet till samtalet i så fall och hur har samtalen sett ut?
11. Tycker du att lästid på arbetstid är viktigt och i så fall varför/varför inte?
12. Hur ofta förväntas du hålla i litteraturförmedlande aktiviteter? (T.ex. bokprat, föredrag, undervisning, etc.)
 - a. Vilka arbetsuppgifter behöver du mest tid att läsa inför?
13. Upplever du att det finns det förståelse bland kollegor och ledning att det tar tid att förbereda vissa förmedlingsaktiviteter genom att läsa?
14. Har du någon gång upplevt att du inte hunnit förbereda dig, alltså läsa tillräckligt, inför en arbetsuppgift?
 - a. Om ja, kan du beskriva en sådan situation och på vilket sätt det påverkade dig?

Läsning på fritid

15. Läger du ner tid på din fritid på att läsa böcker till arbetet?
 - a. Hur ofta händer det?
 - b. Vad läser du för litteratur då? (T.ex dina egna preferenser, nyheter, vad elever kan tänkas gilla, etc.)
16. Om du läser böcker för arbetet på din fritid, vet ledning eller kollegor om att du gör det?

- a. Om ja, vad är deras reaktioner?
- 17. Finns det en förväntan att du ska läsa på din fritid?
 - a. Från vem i så fall?
- 18. Tror du att det är vanligt att skolbibliotekarier läser böcker till arbetet på sin fritid?
 - a. Är det något som du har diskuterat med andra skolbibliotekarier?
- 19. Tror du att skolbibliotekarier har svårt att dra en tydlig gräns mellan arbete och fritid?
- 20. Tycker du att det ingår i en bibliotekaries yrke att hålla sig uppdaterad och läsa böcker även utanför arbetstid?
- 21. Har du något att lägga till rörande ämnet?